

Anna Machnikowska

Uniwersytet Gdański
anna.machnikowska@ug.edu.pl
ORCID: 0000-001-5338-4066

<https://doi.org/10.26881/gsp.2022.s.11>

„Nie mnożyć bytów ponad potrzebę”. O władzy sędziego na przykładzie postępowań odrębnych

1. Wprowadzenie

Ograniczona skuteczność reform struktury cywilnego postępowania procesowego zmieniła perspektywę przyjmowaną dotychczas dla części tworzących ją elementów. Jeden z nich to instytucja postępowań odrębnych, wobec których doktryna, po długiej dyskusji¹, opowiedziała się za przywróceniem im statusu rozwiązania wyjątkowego³.

¹ Krytyczna analiza pozycji zajmowanej w systemie prawa procesowego cywilnego przez instytucję postępowań odrębnych towarzyszyła dyskusji o nowej kodyfikacji – zob. F. Zedler, *Co dalej z kodeksem postępowania cywilnego?* [w:] *Czterdziestolecie kodeksu postępowania cywilnego. Zjazd Katedr Postępowania Cywilnego w Zakopanem (7–9.10.2005 r.)*, red. I. Ratusińska, Kraków 2005, s. 309–329; K. Weitz, *Czy nowy kodeks postępowania cywilnego?*, „Państwo i Prawo” 2007, z. 3; T. Ereciński, *Postępowania odrębne de lege lata i de lege ferenda* [w:] *Ewolucja polskiego postępowania cywilnego wobec przemian politycznych, społecznych i gospodarczych. Materiały konferencyjne Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Postępowania Cywilnego, Szczecin–Niechorze, 28–30.9.2007 r.*, Warszawa 2009, s. 13; *idem*, *O uwarunkowaniach, potrzebie oraz zakresie nowego kodeksu postępowania cywilnego*, „Polski Proces Cywilny” 2010, nr 1, s. 7 i nn.; *idem*, *O stanie prac nad projektem nowego Kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego. Materiały Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Postępowania Cywilnego w Katowicach–Kocierzu (26–29 września 2013 r.)*, red. A. Torbus, K. Markiewicz, Warszawa 2014, s. 3–7; P. Grzegorzczak, *Postępowania odrębne w świetle projektowanych zmian Kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Reforma postępowania cywilnego w świetle projektów Komisji Kodyfikacyjnej*, red. K. Markiewicz, Warszawa 2011, s. 73; M. Walasik, *Zakres regulacji nowego Kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Postępowanie rozpoznawcze...*, s. 55; A. Góra-Błaszczkowska, *Czy potrzebny jest nowy Kodeks postępowania cywilnego (uwagi na podstawie najnowszych nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego)* [w:] *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego*, red. eadem, Sopot 2015, s. 29–32; K. Weitz, *Współczesne problemy kodyfikacji prawa postępowania cywilnego*, „Forum Prawnicze” 2020, nr 3, s. 32 i nn.; A. Jakubecki, *Dostęp do ochrony prawnej w świetle ustawy nowelizującej KPC z 4.7.2019* [w:] *Dostęp do ochrony prawnej w postępowaniu cywilnym*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, R. Flejszar, E. Marszałkowska-Krześ, Warszawa 2021, s. 1–25. Wypowiedzi jurysprudencji dotyczyły też racji bytu poszczególnych postępowań odrębnych.

² *Uchwała nr 2 z dnia 24 września 2021 r. uczestników Zjazdu Katedr i Zakładów Postępowania Cywilnego w sprawie zmian w kodeksie postępowania cywilnego, Jastrzębia Góra, 24.09.2021*, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 1, s. 277–278.

³ Art. 13 § 1 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn.: Dz. U.

W 2022 r. działa ich bowiem osiemnaście, a przygotowane do wprowadzenia zostały już następne⁴.

Obecność tych postępowań w systemie jest wyjaśniana koniecznością zachowania przez konstrukcję procesu cywilnego niezbędnej elastyczności, by rozstrzygać w procesie spory wywodzone z rozmaitych stosunków społeczno-gospodarczych, które same ulegają częstym przekształceniom. Przyjęcie założenia, że wielokrotne używanie tej metody i łączenie jej z kazuistyczną treścią przepisów doprowadzi do osiągnięcia deklarowanego skutku, nie było jednak trafne. Pozytywne rezultaty są bowiem poniżej prognozowanego poziomu. Równocześnie tego rodzaju dywersyfikacja struktury postępowania cywilnego zainicjowała kilka problemów oddziałujących na cały porządek prawny.

W tej sytuacji uzasadniony staje się wybór innych rozwiązań, by odpowiadać na potrzeby, dla których stworzono tak liczny zbiór postępowań odrębnych, a związanym z nimi normom (postępowań odrębnych i postępowania zwykłego) nadano tak szczegółową treść. Nowe podejście do tej kwestii powinno zostać zorientowane na dwa cele. Jeden to rekonstrukcja aksjologicznych i prakseologicznych podstaw struktury postępowania procesowego i ponowne umocowanie w nich norm kształtujących formę i istotę struktury procesu⁵. Drugi to wzmocnienie efektywności organizacji procesu poprzez takie przepisy, które nie będą potrzebować ustawicznych nowelizacji, by zachować zdolności adaptacji do zmian w swoim otoczeniu.

Środkiem do osiągnięcia tego celu mogą być normy szeroko korzystające z zasobów systemu prawa, jakimi są: wiedza, umiejętności i kompetencje sędziego. Mają one tę cechę, że regulacja z ich udziałem praw i obowiązków sędziego wykonywanych w ramach sędziowskiego kierownictwa postępowaniem cywilnym może odbywać się poprzez normy, których dyspozycja nie jest powiązana kontekstowo z rodzajem rozstrzyganych spraw. Równocześnie te same normy mogą pozostawać jednym z depozytariuszy wartości, jakim służy postępowanie cywilne. Taka zamiana wprowadziłaby również nowy horyzont rozwoju dla struktury postępowania cywilnego.

Do weryfikacji poprawności tej propozycji niezbędna jest krytyczna analiza wielu elementów systemu prawa i jego kultury. Mowa jest m.in. o typologii przeobrażeń, jakich doświadcza kategoria sprawiedliwości proceduralnej. Polska jurysprudencja oraz

---

z 2021 r., poz. 1805 ze zm.; dalej: k.p.c.) – „sąd rozpoznaje sprawy w procesie, chyba że ustawa stanowi inaczej. W wypadkach przewidzianych w ustawie sąd rozpoznaje sprawy według przepisów o postępowaniach odrębnych”.

⁴ Szerzej zob. *Postępowania odrębne*, red. A. Machnikowska, Warszawa 2022 oraz art. 1 pkt 62 projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (druk UD 156) przewidujący postępowanie z udziałem konsumentów – projektowane art. 458¹⁴–458¹⁶ k.p.c., <https://www.sejm.gov.pl> [dostęp: 10.10.2022].

⁵ Przykład prac koncepcyjnych zob. S. Cieślak, *Założenia aksjologiczne postępowania cywilnego – propozycja sformułowania kryteriów aksjologicznej oceny regulacji procesowej* [w:] *Założenia aksjologiczne nowelizacji KPC z 4 lipca 2019 r.*, red. *idem*, Łódź 2020, s. 22–24. Do wykorzystania pozostaje też wcześniejszy dorobek nauki prawa, m.in. Z. Ziemiński, *Wstęp do aksjologii dla prawników*, Warszawa 1990; J. Wróblewski, *Wartości a decyzja sądowa*, Wrocław 1973.

socjologia skupiły się na niej w latach dziewięćdziesiątych XX w.⁶ Dziś ten proces znów oczekuje na interdyscyplinarne badania oraz na szansę zaimplementowania wyników tych prac przez reformatorów i legislatorów postępowania cywilnego⁷. Dyskurs o przyszłości procesu cywilnego powinien uwzględnić także przesłanki, z udziałem których odbywa się legitymizacja wykładni przepisów cywilnego prawa procesowego⁸. Istnieje bowiem pewien związek między tą kwestią a decyzją o wyborze modelu struktury procesu cywilnego. Znaczenie takich badań wzrasta wraz ze sporem ideologicznym (notowanym obecnie nie tylko w Polsce), którego przedmiotem, ale i podmiotem stała się władza sądownicza. Tym bardziej że z tej przyczyny (choć nie jest ona jedyna) część sędziów nie jest pewna, czy dysponuje właściwymi kryteriami oceny zasadności stawianych im naprzemiennie zarzutów: prawotwórczego aktywizmu albo sprzeniewierzenia idei sprawiedliwości wskutek poprzestania na językowej wykładni przepisu⁹.

⁶ Zob. M. Borucka-Arctowa, *Koncepcja sprawiedliwości proceduralnej i jej rola w okresie przemian systemu prawa – analiza teoretyczna i funkcjonalna* [w:] *Dynamika wartości w prawie*, red. K. Pałeczki, Kraków 1997.

⁷ Publikowane w ostatniej dekadzie prace odwołują się tylko fragmentarycznie do sprawiedliwości proceduralnej w postępowaniu cywilnym. Odnoszą ją do teorii standardu rzetelnego postępowania cywilnego (A. Łazarska, *Rzetelny proces cywilny*, Warszawa 2012, s. 136); analizują dla potrzeb pojedynczego postępowania odrębnego (M. Bernatt, *Sprawiedliwość proceduralna przed organem ochrony konkurencji*, Warszawa 2011) albo koncentrują się na wybranym odniesieniu do jednego z nurtów filozofii prawa (K. Kurosz, *Sprawiedliwość prawnomaterialna a proceduralna – kilka uwag na temat napięcia między różnymi postaciami sprawiedliwości w prawie cywilnym*, „*Studia Iuridica*” 2017, nr 70, s. 111–136). Przedstawiają też jej zarys w kontekście porównawczym z treścią procedur karnej i administracyjnej (P. Jeżak, *Sprawiedliwość proceduralna jako gwarancja ochrony praw jednostki*, rozprawa doktorska, Uniwersytet Warszawski 2019, <https://depotuw.ceon.pl/handle/item/3408> [dostęp: 20.01.2022]).

⁸ Postulat wynika z treści wypowiedzi krajowej jurysprudencji na temat oczekiwanego i uprawnionego standardu wykładni norm procesowych. Nie są one wymiennie pomocne dla praktyki sądu powszechnego orzekającego w sprawach cywilnych, dlatego wiele racji zawiera następujące twierdzenie: „nauka nierzadko zarzuca sądom eklektyzm prawniczy i brak jednolitej wizji, sama jednak nie dostarcza spójnych, skutecznych narzędzi, balansując między skrajnościami, między pozytywizmem a »multicentrycznością« albo pomiędzy modernizmem, a postmodernizmem” – zob. J. Gudowski, *Uzasadnienie orzeczeń Sądu Najwyższego w sprawach cywilnych* [w:] *Uzasadnienia decyzji stosowania prawa*, red. I. Rzucidło-Grochowska, M. Grochowski, Warszawa 2015, s. 247.

⁹ Z badań nad sądowym stosowaniem prawa, które skupia się na orzecznictwie sądów administracyjnych i karnych, wynika, że sędziowie deklarują, iż nie stosują wykładni rozszerzającej. Mniejszą pewnością mają natomiast co do prawidłowego ustalania podległości niektórych stanów faktycznych pod zakres danej normy prawnej. Szczególnym przykładem był brak pewności sędziów sądów powszechnych co do zakresu normy art. 178 ust. 1 Konstytucji RP. Potwierdzały to badania – zob. M. Borucka-Arctowa, *Komunikacja między sądami a społeczeństwem* [w:] *Sądy w opinii społeczeństwa polskiego*, red. eadem, K. Pałeczki, Kraków 2003, s. 75. Miała w tym udział także jurysprudencja, różnorodnie interpretując jednoznaczne (wydawałoby się) brzmienie art. 178 ust. 1 Konstytucji RP. „Nie tylko może, ale i powinien stosować Konstytucję” – zob. B. Banaszak, *Konstytucja RP. Komentarz*, t. 1, Warszawa 2021, s. 91–92; odmiennie: „obowiązującą ustawą sądy są bowiem związane (art. 178 ust. 1 Konstytucji) niezależnie od tego, czy jest ona zgodna z konstytucją” – zob. M. Florczak-Wątor, *Horyzontalny wymiar praw konstytucyjnych*, Warszawa 2014, s. 333. Trzecie stanowisko uznaje prawo i obowiązek sędziego do stosowania bezpośrednio Konstytucji RP tylko w sytuacji „wyłączenia możliwości orzeczniczych TK” – zob. M. Gutowski, P. Kardas, *Sądowa kontrola konstytucyjności prawa. Kilka uwag o kompetencjach sądów powszechnych do bezpośredniego stosowania Konstytucji*, „*Palestra*” 2016, z. 4, s. 29, a także *idem*, *Wykładnia i stosowanie prawa w procesie opartym na Konstytucji*, Warszawa 2017.

Przydatny dla propozycji korekty metody regulacji sędziowskich praw i obowiązków pozostaje również przegląd przepisów postępowań odrębnych. Do jego niektórych elementów odnosi się temat niniejszego opracowania.

2. Struktura postępowania procesowego a zakres władzy sędziego

2.1. Stan obecny

Identyfikacja w kodeksie postępowania cywilnego, w ramach sędziowskiego kierownictwa postępowaniem procesowym, wiodących praw i obowiązków sędziego jest trudnym zadaniem. To jeden z symptomów problemów, na jakie napotyka konceptualizacja funkcjonalności procesu cywilnego, kiedy poddawany jest on ustawicznym zmianom, przy czym część z nich służy doraźnym i częściowym celom o nieznanej już od dawna podstawie, którą można by wywieść z teorii i z filozofii prawa.

Ustawodawca utożsamiał modernizację z systematycznym powiększaniem zbioru norm procesowych¹⁰. Niezliczone nowelizacje nadają dyspozycjom przepisów coraz bardziej szczegółowe brzmienie. Wyjaśniane jest to nowymi treściami sporów cywilnych lub uzyskaniem przez niektóre z nich wyższego miejsca w hierarchii społecznych potrzeb. Jednak taki typ reformy ma kilka wad. Jest ona zazwyczaj spóźniona i niekompletna, co naraża porządek prawny na luki oraz niespójności. Przy częstych nowelizacjach norm o kazuistycznej treści i zakresach, krzyżujących się w złożony sposób¹¹, obniża się też prawdopodobieństwo przeprowadzenia, każdorazowo poprawnej, aktualizacji powiązań wewnątrzsystemowych. W konsekwencji struktura postępowania cywilnego staje się bardziej skomplikowana i mniej efektywna. Świadectwem następstw takiej polityki prawa było nieprzygotowanie postępowania procesowego na takie okoliczności, jak konieczność reorganizacji niektórych czynności z powodu pandemii COVID-19.

Część dodatkowo ustanowionych regulacji aktywności sędziego rzeczywiście wspiera te z nich, które angażują się w dostosowanie organizacji procesu do typu rozpoznawanych spraw. Kumulacja potencjału takich norm osiągnęła jednak mniejszą wielkość, niż zakładali legislatorzy. Mnożenie norm generuje bowiem także fragmentaryczne traktowanie praw i obowiązków, zawężone do granic dyspozycji pojedynczego przepisu, pomimo że często ich funkcjonowanie ma szersze umocowanie.

Rozbudowa struktury postępowania procesowego, m.in. w celu kontynuowania jej dywersyfikacji, deformuje również warunki, na jakich strony procesu uzyskują dostęp

¹⁰ Zob. A. Torbus, *Czy projekt nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego pod nazwą „Ustawa o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych ustaw” (druk Nr 3137) pozwala zwiększyć efektywności postępowania cywilnego?*, Warszawa 2019; A.G. Harla, *O właściwe rozumienie postulatu sprawności postępowania cywilnego (art. 6 § 1 KPC)* [w:] *Dostęp do ochrony prawnej...*, s. 67–91.

¹¹ O wymaganiach przy tego typu okolicznościach funkcjonowania systemu korzystającego z licznych postępowań odrębnych szerzej zob. S. Cieślak, *Powiązania wewnątrzsystemowe w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2013.

do gwarancji procesowych. Dostęp ten ulega zróżnicowaniu, zależnemu od rodzaju postępowania, do którego skierowana została sprawa, pomimo że przynależy ono do postępowania procesowego, którego naczelnne zasady nie przewidują takiego stanu. Krytykę tej sytuacji legislatorzy zbywają argumentem o technicznej niemożności zapewnienia wszystkim sporom cywilnym optymalnej struktury postępowania sądowego. Omawiane zagadnienie nie dotyczy jednak tylko jakości standardu prawa do sądu, lecz także istoty prawa sądu¹² (obszar prawa konstytucyjnego). Na poziomie pojedynczej normy problem może nie przedstawiać się jako znaczący. Perspektywa zmienia się wraz z porównaniem wielu regulacji poszczególnych postępowań odrębnych i postępowania zwykłego.

Powstałe ryzyko dla respektowania zasady równouprawnienia stron mogłoby przynajmniej pozostawać pod kontrolą sędziów, jednak także realizacja tego postulatu jest utrudniona z powodu stanu regulacji struktury postępowania i związanych z nią innych elementów postępowania procesowego. Po pierwsze, same prawa i obowiązki sędziów zostały poddane dywersyfikacji podporządkowanej strukturze procesu. Po drugie, do korygowania części ryzyk wywodzonych z literalnego brzmienia przepisów przydatna jest wykładnia funkcjonalna i systemowa. By korzystać z pierwszej z nich, potrzebna jest sędziom i doktrynie znajomość m.in. intencji ustawodawcy¹³. Tymczasem jurysprudence i judykatura od dawna mają blokowany dostęp do tych informacji¹⁴. Częściej też pojawiają się wątpliwości odnośnie do wyniku uzyskanego przy wykładni systemowej. Stopień skomplikowania struktury postępowania i kazuistyka tworzących je norm powodują, że nawet przy rozstrzygnięciu z udziałem tej wykładni oraz wykładni językowej zagadnień podstawowych przedstawiciele nauki prawa wysnuwają odmienne wnioski¹⁵.

¹² Szerzej zob. A. Jakubecki, *Dostęp do ochrony prawnej w świetle ustawy nowelizującej KPC z 4.7.2019 r.* [w:] *Dostęp do ochrony prawnej...*, s. 4–16. Istotę prawa do sądu określa art. 45 § 1 Konstytucji RP przewidujący prawo każdego do „sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd”. Prawodawca przewiduje sytuacje wzajemnego konkurowania praw podstawowych (indywidualnych i zbiorowych), uzasadniające ograniczenie niektórych praw ze względu na ochronę innych praw (enumeratywnie wymienionych), jednak zastrzega, że dotyczące tej kwestii ustawy nie mogą naruszać istoty wolności i praw. O ukształtowanych przez doktrynę i orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego wzorcach dla tego rodzaju przepisów zob. M. Chmaj, *Komentarz do Konstytucji RP. Art. 30, 31, 32, 33*, Warszawa 2019, s. 75–93. Warunek, o którym mowa w art. 31 w zw. z art. 45 Konstytucji RP, nie jest jednak spełniony, gdy tylko część rodzajów spraw spornych otrzymuje normatywne gwarancje rozpoznania w rozsądnym czasie, a część spraw podlega wariantowi zasady koncentracji materiału procesowego, który w połączeniu z innymi przepisami postępowania, gdzie są rozpoznawane, kształtuje warunki przede wszystkim dla poprzestania na realizacji dyrektywy prawdy formalnej.

¹³ Zob. O. Bogucki, *Perspektywy rozwinięcia normatywnego ujęcia wykładni funkcjonalnej* [w:] *Wykładnia prawa. Tradycja i perspektywy*, red. M. Herman, S. Sykuna, Warszawa 2016, s. 211–219.

¹⁴ Przyczyną są lakoniczne w warstwie merytorycznej uzasadnienia projektów ustaw, brak publicznie dostępnej dokumentacji prac koncepcyjnych dla danego aktu prawnego, rezygnacja ustawodawcy z wykorzystania informacji pozyskanych w trakcie konsultacji społecznych albo w ogóle rezygnacja z ich organizowania.

¹⁵ Jednym z wielu przykładów, mającym odniesienie bezpośrednio do standardu gwarancji procesowych stron, jest umiejscowienie oraz treść norm odpowiedzialnych za koncentrację materiału

Jedną z konsekwencji są, analizowane wcześniej przede wszystkim w odniesieniu do *hard case*, a dziś spotykane także w zwykłych sprawach cywilnych, trudności w ustaleniu, czy decyzje interpretacyjne, z udziałem obu wymienionych wykładni, mieszczą się w regułach, ponieważ potwierdzają lub uzupełniają wynik wykładni językowej, czy są już przejawem wykładni rozszerzającej, a zatem zazwyczaj niedozwolonej¹⁶. Podając wykładni prawo procesowe, z coraz większą uwagą sędziowie muszą analizować także ustalenie podległości stanu faktycznego pod daną normę. To również jedno z następstw metody regulacji powinności i możliwości działania sędziów w sposób sugerujący, że zawierający je przepis pozostaje odseparowany od pozostałych. Kiedy takich przepisów jest wiele, stany faktyczne niewymienione przez ustawodawcę wprost wydają się nieunormowane. Wówczas mnogość norm może iść w parze z redukcją niektórych praw i obowiązków sędziego.

Dodatковым czynnikiem samoograniczenia sędziów przy interpretacji niektórych norm prawa procesowego bywa też organizacja pracy sędziów rozpoznających sprawy cywilne. Mają oni często bezpośrednią styczność z daną sprawą w krótkich okresach, po których następują wielomiesięczne przerwy. W polu widzenia na pierwszym planie pojawiają się wtedy normy o podwyższonym poziomie sformalizowania czynności stron lub sądu, których wykonanie lub zarządzenie wykonania zajmuje sędziowi mniej czasu.

---

procesowego w postępowaniu w sprawach gospodarczych w sytuacji, kiedy strony nie reprezentuje profesjonalny pełnomocnik procesowy. Według części doktryny pouczenia przysługujące takiemu podmiotowi są doręczane wraz z zarządzeniem przedstawienia odpowiedzi na pozew, zatem odpowiedź taka powinna zawierać wszystkie twierdzenia i dowody pod rygorem pominięcia – zob. M. Mułiński, *Komentarz do art. 458⁴ k.p.c.* [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1B: *Komentarz. Art. 425–729*, red. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2020, s. 65; M. Manowska, *Komentarz do art. 458⁴ k.p.c.* [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, red. eadem, Warszawa 2021, s. 1504; P. Feliga, *Sprawiedliwe załatwienie sprawy gospodarczej jako cel odrębności* [w:] *Reforma czy kolejna nowelizacja? Uwagi na tle ustawy z 4.7.2019 r. zmieniającej KPC*, red. P. Ryłski, Warszawa 2020, s. 117. Inni przedstawiciele doktryny odmawiają uznania tej interpretacji art. 458⁴ k.p.c. ze względu na jego brzmienie i wynik wykładni językowej, a także z powodu wykładni funkcjonalnej, ponieważ przyjęcie, wcześniej przedstawionego stanowiska, niweczyłoby m.in. sens art. 458⁵ § 2 k.p.c. i cel powiązania pouczenia z terminami przedstawiania twierdzeń i dowodów, którym miał być nie tylko skutek informacyjny, lecz także zwiększenie ochrony dla osób działających bez profesjonalnego pełnomocnika – zob. T. Wiśniewski, *Komentarz do art. 458⁵ k.p.c.* [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2, red. idem, Warszawa 2021, s. 661; J. Gudowski, *Komentarz do art. 458⁴ k.p.c.* [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do zmian*, t. 2, red. T. Zembrzusi, Warszawa 2020, s. 1114–1115; A. Machnikowska, *Postępowanie w sprawach gospodarczych* [w:] *Postępowania odrębne...*, s. 238–243. Przywołany problem zróżnicowanej wykładni ma usunąć nowelizacja art. 458⁴ § 2 k.p.c., stanowiąca o doręczaniu pouczeń pozwanemu wraz z doręczaniem odpisu pozwu lub odpisu nakazu zapłaty – art. 1 pkt 61 projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (druk UD 156).

¹⁶ Nie ma reprezentatywnych badań empirycznych przybliżających złożoność tego zjawiska, ujawnianą w treści uzasadnień orzeczeń sądowych. Można z nich pozyskać także informacje o skali rozbieżności między przekonaniem sędziów o niestosowaniu przez nich wykładni rozszerzającej a faktycznym rozmiarem praktyki sądowej i jej przyczynach. Brak tych informacji sprawia, że wsparcie dla sędziów, szczególnie rozstrzygających w sądach powszechnych sprawy cywilne, jest umiarkowane – zob. M. Wojciechowski, *Sądowy dyskurs interpretacyjny dotyczący wykładni rozszerzającej* [w:] *Wykładnia prawa...*, s. 293–294.

Praktyka sądowa odnosząca się do posiedzenia przygotowawczego (art. 205³–205¹² k.p.c.) jest reprezentatywnym przykładem następstw przywołanych wcześniej okoliczności, począwszy od cech charakteryzujących obecną dywersyfikację struktury postępowania procesowego, poprzez treść tworzących ją norm i stosowaną wobec nich wykładnię, a kończąc na warunkach, w jakich swoje obowiązki wykonują sędziowie. Instytucję posiedzenia przygotowawczego powołano w celu poprawy efektywności przebiegu ogółu postępowań procesowych¹⁷, a środkiem do realizacji tego zadania miało stać się, częściowo nowe, potraktowanie roli sędziego w sprawowaniu kierownictwa postępowaniem. Odstąpienie od wyznaczenia posiedzenia przewidziano, gdy jego przeprowadzenie nie przyczyni się, w ocenie przewodniczącego, „do sprawniejszego rozpoznania sprawy” – art. 205⁴ § 3 k.p.c.

W ramach tej idei do struktury postępowania wprowadzono dodatkową przestrzeń dla aktywności sędziego, regulując ją kilkoma rozbudowanymi normami (w opinii wielu teoretyków i praktyków możliwość zorganizowania posiedzenia istniała już wcześniej). Treść nowych przepisów ustanowiła kolejne elementy dywersyfikacji, w tym wątpliwe z punktu widzenia zasady proporcjonalności¹⁸. Dalszemu uszczegółowieniu poddano niektóre standardy czynności sędziego: opracowanie planu rozprawy¹⁹, nakłanianie do ugody, kierowanie stron na mediację. Równocześnie przyznano sędziom, określone bardzo ogólnie, prawo zarządzania przebiegiem tego posiedzenia, włącznie z przyzwoleniem na niezachowanie szczegółowych przepisów postępowania, „jeżeli przyczyni się to do osiągnięcia celów tego postępowania” – art. 205⁵ § 2 k.p.c.²⁰

Wyznaczanych posiedzeń jest jednak znacznie mniej, niż prognozowali reformatorzy. Wśród przyczyn wymieniane są: wzmiankowany wcześniej zbyt mały zasób czasu na odpowiednie przygotowanie się sędziego do takiego posiedzenia, brak odpowiedniej infrastruktury lokalowej (ten problem jest stopniowo usuwany), a także dotychczasowy, inny typ prowadzenia postępowań przez część sędziów. Wpływ ma także, prognozowana przez sędziów jako niska, szansa na realizację pierwszoplanowego celu posiedzenia – nakłonienia stron do ugody, a przynajmniej do udziału w mediacji. Mają w tym udział również polityka prawa i przepisy spoza obszaru prawa cywilnego oraz ich wykładnia przez niektóre organy państwa, niewspierająca korzystania z alternatywnych metod rozwiązywania sporów. Brakuje też kampanii społecznych i edukacji dotyczących tych kwestii²¹.

¹⁷ Z treści art. 205⁴ § 1 k.p.c. można wnioskować, że wyznaczenie posiedzeń przygotowawczych powinno być standardową procedurą z wyłączeniem przypadków wystąpienia przesłanek do wydania wyroku zaocznego. Treść art. 205⁴ § 3 k.p.c. osłabia poprawność tej interpretacji.

¹⁸ M.in. w odniesieniu do odmiennego traktowania nieusprawiedliwionego niestawiennictwa powoda na rozprawie i na posiedzeniu przygotowawczym – umorzenie postępowania.

¹⁹ Zob. M. Dziurda, *Posiedzenie przygotowawcze i plan rozprawy* [w:] *Reforma...*, s. 87–93. Kolejna nowelizacja przewiduje dalsze uszczegółowienie przepisów o instytucji posiedzenia przygotowawczego – art. 1 pkt 31–34 projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (druk UD 156).

²⁰ Wprowadzenie takiego uprawnienia podlega zróżnicowanej ocenie – zob. G. Sikorski, *Posiedzenie przygotowawcze w świetle zasad postępowania cywilnego* [w:] *Założenia aksjologiczne...*, s. 162.

²¹ Część podmiotów będących stroną sporów cywilnych odmawia zawarcia ugody z powodu, stosowanej przez podmioty kontrolne, zawężającej wykładni art. 54a ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o fi-

Nieobojętna dla korzystania z posiedzenia przygotowawczego jest także, równolegle postępująca, utrata spójności kodeksowych podstaw zasady jawności²². Bezpośredniej współpracy sędziego ze stronami miało służyć m.in. właśnie posiedzenie przygotowawcze (forma posiedzenia niejawnego z udziałem stron), tak jak, wprowadzone wraz z nim do kodeksu postępowania cywilnego, pouczenie przez sędziego o prawdopodobnym wyniku sprawy (art. 156¹ k.p.c.)²³. Oba rozwiązania mogą też częściowo znosić ryzyko rozstrzygnięcia sporu bez osobistego kontaktu sądu ze stronami także w sytuacji, kiedy brak rozprawy nie jest wolą stron, lecz strona nie spełniła wymogu formalnego, by zachować to prawo (art. 148¹ § 3 k.p.c.). O taki przypadek nietrudno, ponieważ warunek złożenia wniosku o rozprawę umiejscowiony jest w innym miejscu kodeksu niż przepisy określające wnioski zawierane w pismach procesowych (art. 187 § 2 k.p.c.).

Zamiast spodziewanego, na skutek dotychczasowych doświadczeń, wzmocnienia warunków do upowszechnienia instytucji posiedzenia przygotowawczego, którego jednym z założeń jest jego uniwersalna użyteczność w zwiększaniu efektywności rozprawy bez względu na rodzaj rozstrzyganego sporu, reformatorzy zdecydowali się wykorzystać to posiedzenie do realizacji kolejnego etapu ograniczania jawności postępowania cywilnego. W projekcie, procedowanym w 2022 r. w ramach jednej z kilku nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego przewidziano, że organizacja takiego posiedzenia umożliwi sądowi dalsze rozpoznanie i rozstrzygnięcie sprawy na posiedzeniu niejawnym, nawet gdy strona wniosła o przeprowadzenie rozprawy²⁴. To jeden

---

nansach publicznych (tekst jedn.: Dz. U. z 2022 r., poz. 1634). Przepis dopuszcza ugodę, jeżeli jej skutki są korzystniejsze niż prawdopodobny wynik postępowania sądowego, przy czym ocena tej przesłanki ma uwzględnić czas i koszty postępowania. Tymczasem obawy o interpretację ugody jako działania skutkującego niegospodarnością są nadal powszechne, a liczba ugód jest niewielka. Potwierdzają to wypowiedzi przedstawicieli organów samorządu terytorialnego, instytucji państwowych oraz przedsiębiorców pozyskane przez autora w latach 2017–2022. Drugą przyczyną jest, jeden z najniższych w Europie, poziom zaufania społecznego.

²² Wynika to m.in. z porównania art. 148 § 1 k.p.c. z art. 148¹ k.p.c. oraz z art. 391¹, 373 i 374 k.p.c., a także z art. 375 k.p.c. Szerzej zob. T. Ereciński, *Ocena skutków nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego z 4.07.2019 r.* [w:] *Praktyka wobec nowelizacji postępowania cywilnego. Konsekwencje zmian*, red. M. Dziurda, T. Zembrzuski, Warszawa 2021, s. 23; A. Machnikowska, *Zasada jawności w postępowaniu procesowym – modernizacja czy marginalizacja? Wybrane zagadnienia*, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 1, s. 80 i nn.; A. Kościółek, *Komentarz do art. 148 [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do zmian*, t. 1, red. T. Zembrzuski, Warszawa 2020, s. 350. Inne aktywności sędziego zyskują priorytet, kiedy etapem postępowania jest rozprawa lub posiedzenie przygotowawcze, a inne – jeżeli rozpoznaje on sprawę na posiedzeniu niejawnym bez udziału stron – szerzej zob. *eadem*, *Zasada jawności w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2018, s. 432–495.

²³ Pomimo że wykładnia literalna i systemowa nie wykluczają obok ustnego także pisemnej formy pouczenia za stosowaniem przede wszystkim pierwszej z nich przemawia wykładnia celowościowa – zob. K. Gajda-Roszczyńska, *Komentarz do art. 156¹ k.p.c.* [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do zmian*, t. 1..., s. 368.

²⁴ Zob. art. 1 pkt 31 (art. 205⁵ § 1¹ k.p.c.) projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (druk UD 156). Zgodnie z brzmieniem projektowanego nowego przepisu, jeżeli sąd przeprowadził postępowanie przygotowawcze, a jednocześnie uznał, że zachodzą przesłanki do zastosowania art. 148¹ k.p.c., może z tej normy swobodnie skorzystać, ponieważ wówczas art. 148¹ § 3 k.p.c. zostaje wyłączony.

z reprezentatywnych przykładów mnożenia wyjątków od zasad, które choć przedstawiane są jako przejaw nadawania normom postępowania cywilnego elastyczności, przede wszystkim reglamentują stronom postępowania dostęp do niektórych gwarancji prawa do sądu.

Odbudowę pozycji zasady jawności w postępowaniu cywilnym wyhamowało, a następnie zablokowało ustawodawstwo szczególne wydane w związku ze stanem pandemii COVID-19. W 2020 r. na tej podstawie rozszerzono odstępstwa od zasady jawności²⁵, a w 2021 r., w momencie stabilizacji sytuacji zagrożenia epidemiologicznego, z zastrzeżeniem długookresowej klauzuli wygaśnięcia tych norm, rozbudowano ów wyjątek nieadekwatnie do przesłanek, na które powoływał się ustawodawca²⁶. Tymczasem prawo do wysłuchania stron, którego desygnatu nie należy sprowadzać wyłącznie do przedstawienia stanowiska stron na piśmie, to jedna z gwarancji wsparcia sędziego w prowadzeniu postępowania cywilnego spełniającego standard rzetelnego procesu, podobnie jak jawność postępowania to gwarancja funkcjonalnej niezawisłości sędziowskiej²⁷.

O niespełnianiu założeń przyjętych dla relacji między prawami i obowiązkami sędziów a obecnym stanem dywersyfikacji struktury postępowania procesowego świadczy także położenie, w jakim znajdują się normy odpowiedzialne za: zasadę prawdy materialnej, zasadę koncentracji materiału procesowego oraz model obsady składu orzekającego, a także przepisy regulujące pozyskiwanie przez sąd wiedzy eksperckiej. Każde z wymienionych zagadnień pozostaje w silnym związku z postępowaniami odrębnymi. Odstępstwa od modelu jednolitości, obejmujące także różnicowanie treści niektórych praw oraz obowiązków sędziów, uzasadniane są często koniecznością zapewnienia pewnym kategoriom spraw rozstrzygnięcia opartego na stanie faktycznym rekonstruowanym z podwyższoną starannością albo wydania orzeczenia w krótkim czasie od powstania sporu, jak i angażowania szczególnej, prawniczej lub społecznej wiedzy do prowadzenia kolejnych etapów postępowania sądowego.

W odniesieniu do zasady prawdy materialnej dopiero kilkustopniowa analiza prowadzi większość doktryny do wniosku, że w kodeksie zostały zachowane rozwiązania nadal służące poznaniu prawdy w procesie, poprzez odpowiednie połączenie

²⁵ Szerzej zob. T. Zembrzuski, *Ograniczenie jawności postępowania w sprawach cywilnych w dobie pandemii – potrzeba chwili czy trwałe rozwiązanie?*, „Forum Prawnicze” 2021, nr 3, s. 5; J. Litowski, *Ograniczenie zasady jawności postępowania cywilnego z uwagi na stan epidemii wywołany wirusem COVID-19*, „Monitor Prawniczy” 2021, nr 2, s. 69.

²⁶ Art. 15zszs¹ ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (tekst jedn.: Dz. U. z 2021 r., poz. 2095; dalej: ustawa o COVID-19), wprowadzony ustawą z dnia 28 maja 2021 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1090). Przyjęte rozwiązanie nie jest uzasadnione dostosowaniem przepisów do wymagań związanych z ochroną zdrowia oraz obiektywnymi przeszkodami zapewnienia każdej sprawie technicznych warunków przeprowadzenia posiedzenia on-line – zob. A. Machnikowska, *Zasada jawności...*, s. 118 i nn.

²⁷ Szerzej zob. A. Łazarska, *Niezawisłość sędziowska i jej gwarancje w procesie cywilnym*, Warszawa 2018, s. 615–624.

elementów dwóch systemów: kontradiktoryjnego i subsydiarnie – inkwizycyjnego²⁸. Sędziowie powinni mieć jednak w tej sprawie pewność, która dziś łatwo się rozprasza wraz z kolejnymi nowelizacjami prawa procesowego oraz z argumentami tych przedstawicieli nauki prawa, którzy dowodzą, że zasada prawdy materialnej nie jest pierwszoplanową dla zaangażowania sędziego w proces cywilny²⁹.

Aksjologicznej stabilizacji wymagają też powinności sędziego względem zasady koncentracji materiału procesowego. Ustawodawca zaczął przypisywać tej zasadzie coraz istotniejszą rolę, twierdząc też, że obok jej eksponowania wprowadzenie kilku jej wariantów, w połączeniu z wykorzystaniem kompetencji sędziów specjalizujących się w rozpoznawaniu danego rodzaju sporów, zapewni prawidłowe dostosowanie toku czynności procesowych do współczesnych potrzeb interesariuszy wymiaru sprawiedliwości w sprawach cywilnych. W ramach realizacji tej zasady sąd podejmuje m.in. rozstrzygnięcia, które mają bezpośredni związek z respektowaniem zasady równouprawnienia stron w procesie. Strony kontradiktoryjnego procesu powinny móc przedstawiać swoje stanowisko w sporze, ustosunkowywać się do stanowiska przeciwnika procesowego oraz podejmować obie te czynności na takim etapie postępowania sądowego, na którym są one efektywne i mogą mieć znaczenie dla treści orzeczenia rozstrzygającego spór. Wszystkie wymienione okoliczności składają się na przysługujące stronie prawo do wysłuchania przez sąd³⁰.

Tymczasem kodeks postępowania cywilnego, wskutek przeprowadzonej dywersyfikacji struktury procesu i uregulowania kilku wariantów koncentracji materiału procesowego, nie jest już aktem prawnym, z którego można jednoznacznie wywodzić, że podstawą aktywności sędziego jest model odpowiednio: jego dyskrejonalnej władzy sędziego, od którego przewidziano wyjątki, czy też jest nim prekluzja, uwzględniająca pewien lub znaczny, w zależności od rodzaju postępowania, zakres swobody sędziego³¹. Z tej przyczyny problemy sprawia także stabilność praktykowania wariantów tej

²⁸ Zob. A. Jakubecki, *Kontradiktoryjność a poznanie prawdy w procesie cywilnym z perspektywy 25 lat doświadczeń* [w:] *Prawda w postępowaniu cywilnym: quid est veritas?*, red. M. Strus-Wołos, M. Wieczorek, Radom 2021, s. 94; A.G. Harla, *Zasada prawdy w procesie cywilnym (art. 3 i 323 k.p.c.)* [w:] *Honeste procedere. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Kazimierzowi Lubińskiemu*, red. A. Laskowska-Hulisz, J. May, M. Mrówczyński, Warszawa 2017, s. 198; P. Rylski, *Działanie sądu z urzędu a podstawa faktyczna wyroku cywilnego*, Warszawa 2009, s. 391; T. Ereciński, K. Weitz, *Prawda i równość stron w postępowaniu cywilnym a orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego*, Warszawa 2010, s. 30.

²⁹ Punktem odniesienia jest m.in. stanowisko dotyczące stosowania instytucji dowodu z urzędu (art. 232 zdanie drugie k.p.c.) – zob. K. Knoppek, *Zmierzch zasady prawdy obiektywnej w procesie cywilnym*, „Palestra” 2005, z. 1–2, s. 9; *idem*, *Problem dopuszczalności dowodu z urzędu w postępowaniu cywilnym*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2007, nr 3, s. 9; A. Góra-Błaszczkowska, *Zasada równości stron w aspekcie zmiany przepisów art. 5 i 212 k.p.c. i wynikających z nich obowiązków sądu w postępowaniu cywilnym (uwagi na tle orzecznictwa Sądu Najwyższego)*, „Przegląd Sądowy” 2005, nr 10, s. 85 i nn.; E. Marszałkowska-Krześ, I. Gil, *Ciężar twierdzeń i dowodzenia w aspekcie dobrych obyczajów* [w:] *Dowodzenie w postępowaniach sądowych w perspektywie porównawczej*, red. I. Gil, Lublin 2016, s. 35.

³⁰ Zob. wyrok TK z dnia 11 czerwca 2002 r., SK 5/02, OTK-A 2002, nr 4, poz. 41, s. 554; J. Jodłowski [w:] *idem*, Z. Resich, J. Lapiere, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2016, s. 134–135; A. Łazarzka, *Rzetelny proces cywilny...*, s. 480.

³¹ Szerzej zob. A. Jakubecki, *Koncentracja materiału procesowego w postępowaniu cywilnym A.D. 2019 – dyskrejonalna władza sędziego czy prekluzja?* [w:] *Praktyka wobec nowelizacji...*, s. 44–45;

zasady w poszczególnych postępowaniach odrębnych³². Część z tych przypadków to następstwo uzupełniania przez sędziów wykładni językowej wykładnią funkcjonalną i uwzględniania potrzeb wynikających z indywidualnych cech sprawy. Jednak pozostałe sytuacje polegają na różnym traktowaniu bardzo podobnych spraw i mają źródło w innych okolicznościach, w tym w wiedzy i doświadczeniu, jakimi dysponuje sąd prowadzący konkretną sprawę w danym postępowaniu odrębnym.

Znajomość przez sąd realiów stosunków społecznych lub gospodarczych oraz towarzyszących im uwarunkowań, z których wywodzi się rozpoznawana sprawa cywilna, oddziałuje na sposób podejmowania decyzji, w tym decyzji interpretacyjnych w każdym postępowaniu dowodowym, odnosząc się także do realizacji zasady koncentracji materiału procesowego, bez względu na jej konkretny wariant. Obecnie zdecydowaną większość postępowań odrębnych prowadzą sędziowie zawodowi (w 2022 r. wszystkie). Część z nich, rozpoczynając orzekanie w tych sprawach, nie dysponuje znajomością specyfiki rozstrzyganych spraw, wielu wyróżnia natomiast, dobrze oceniana, praktyka sędziowska, ponieważ na jej podstawie uzyskali stanowisko sędziego sądu okręgowego, właściwego dla znacznej części postępowań odrębnych. Sędziowie doskonalą swoje kwalifikacje indywidualnie, orzekając jednoosobowo. W takich też składach prowadzone są od 2021 r., na mocy przepisów sygnowanych COVID-19, postępowania w drugiej instancji³³.

W sytuacji konieczności pozyskania przez sędziów wiadomości eksperckich pomocny powinien być dowód z opinii biegłego. Jego przeprowadzenie często nie jest w pełni efektywne³⁴, ponieważ odpowiedzialne za tę kwestię przepisy, w tym

---

T. Zembruski, *Koncentracja materiału procesowego – w poszukiwaniu właściwej drogi* [w:] *Praktyka wobec nowelizacji...*, s. 59; M. Sieńko, *Nowe modele koncentracji materiału procesowego* [w:] *Reforma...*, s. 20–23; uwagę na tę kwestię zwrócono już wcześniej – zob. B. Karolczyk, *Koncentracja materiału procesowego w postępowaniu cywilnym przed sądem pierwszej instancji*, Warszawa 2013; o tym, jak zasada ta funkcjonuje w innych porządkach prawnych, zob. E. Kajkowska, M. Dąbrowski, M. Orkusz, *Zasada koncentracji materiału procesowego i ciągłość rozprawy – analiza systemów prawnych*, Warszawa 2018.

³² Przykładem zróżnicowania jest przebieg zarówno części postępowań z zakresu prawa pracy, jak i postępowań w sprawach gospodarczych, pomimo że w obu przypadkach szybkość rozpoznania sprawy jest eksponowana przez ustawodawcę – art. 458⁵ k.p.c., art. 458⁸ § 4 k.p.c. oraz art. 467 § 3² i art. 471 k.p.c.

³³ Art. 15zszs¹ ust. 1 pkt 4 ustawy o COVID-19, wprowadzony ustawą z dnia 28 maja 2021 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych ustaw (Dz. U. poz. 1090) – to rozwiązanie istotnie osłabia gwarancje rzetelnego procesu cywilnego, w tym także ten czynnik, który jest odpowiedzialny za rozwój wykładni prawa. Tym bardziej że sprawy z dwóch postępowań odrębnych w ogóle, a część spraw także z dwóch innych wyłączono spod skargi kasacyjnej – art. 398² § 1–2 k.p.c. Przykładem związku między składem kolegiальnym a pogłębioną analizą prawa są również uzasadnienia zdania odrębnego. Szerzej, w odniesieniu do orzecznictwa Sądu Najwyższego i sądów administracyjnych, w tym pierwszoinstancyjnych – zob. M. Wojciechowski, *Spory sędziowskie. Zdania odrębne w polskich sądach*, Gdańsk 2019, s. 315–401.

³⁴ Szerzej na temat warunków, w których powinien być pozyskiwany i przeprowadzany dowód z opinii biegłego, o kwalifikacjach biegłego, jakości i terminowości sporządzenia opinii, zob. K. Flaga-Gieruszyńska, *Dowód z opinii biegłego a standardy rzetelnego postępowania sądowego w sprawach cywilnych* [w:] *Rola biegłego w postępowaniach sądowych*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, Wrocław 2016, s. 95–101.

pozakodeksowe, nie realizują swoich celów³⁵. Część opinii ma niską jakość, wymaga uzupełnienia lub zostaje zasadnie zakwestionowana, ponadto pozyskiwanie ich, w tym także kolejnych opinii, jest tak czasochłonne, że skutkuje przewlekłością postępowań. Okoliczność ta czyni wątpliwym funkcjonalność niektórych wariantów zasady koncentracji materiału procesowego oraz podejmowanych przez sąd szczególnych aktywności w postępowaniach odrębnych³⁶.

Świadomy tych okoliczności ustawodawca nie decyduje się, pomimo zgłaszanych postulatów, na angażowanie w prowadzenie postępowań odrębnych sędziów niezawodowych legitymujących się osobistymi lub zawodowymi, odpowiednimi dla specyfiki spraw, umiejętnościami i kompetencjami (np. sędziowie handlowi)³⁷. Nie są ich ekwiwalentem składy ławnicze przewidziane dla kilku postępowań odrębnych. Od kandydatów na ławników nie wymaga się kwalifikacji, które uwzględniałyby znajomość specyfiki rozpoznawanych spraw, co proponują sędziowie³⁸. Nie jest także spełniany podstawowy cel obecności ławników w postępowaniach odrębnych, jakim ma być wprowadzanie do orzecznictwa aktualnych poglądów społecznych. Według tego samego założenia to rozwiązanie powinno też osłabiać ryzyko nadmiernej emancypacji sędziów w postępowaniach, w których rozstrzygane są sprawy szczególnie wrażliwe na ocenę ogółu obywateli. Wydaje się, że ustawodawca nie tylko pozostaje obojętny na społeczną efektywność wymiaru sprawiedliwości³⁹, lecz także ignoruje fakt, że niski poziom tej efektywności niweczy część przedsięwzięć, które z kolei są ważne dla niego i gdzie inwestuje on znaczne środki.

Ustawodawca, wielokrotnie reformując postępowanie procesowe, nie zadbał o warunki preferujące reprezentatywność społeczną ławników⁴⁰, systematycznie natomiast zmniejszał kategorię powierzanych im spraw, a w 2021 r. na mocy przepisów powołujących się na stan pandemii COVID-19 powierzył ostatnie rodzaje spraw z udziałem ławników jednoosobowym składom sędziów zawodowych⁴¹.

Obok nieracjonalnego uzasadnienia zawartego w projekcie ustawy nowelizującej przepisy szczególne, zgodnie z którym rozpoznawanie spraw w składach

³⁵ Na realizację czeka, postulowana przez wiele podmiotów, reforma przepisów dotyczących statusu biegłego sądowego, zob. wystąpienie RPO, Kongres Praw Obywatelskich, Warszawa, 14.12.2018, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/panel/sesja-18> [dostęp: 20.02.2022].

³⁶ M.in. postępowanie w sprawach gospodarczych, w sprawach o rozwód połączonych z ustaleniem władzy rodzicielskiej i kontaktów z dzieckiem oraz w sprawach własności intelektualnej.

³⁷ Projekt Społecznej Komisji Kodyfikacyjnej opracowany w 2018 r., wniesiony do Sejmu w 2021 r.

³⁸ Zob. M. Gorazdowski, *Ocena pracy ławników polskich w świetle badań [w:] Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości*, red. R. Piotrowski, Warszawa 2021, s. 285.

³⁹ Zob. A. Wasowska, *Ukryty podatek od kryzysu zaufania – ocena funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości w świetle badań opinii społecznej [w:] Udział obywateli...*, s. 265–280.

⁴⁰ W 2009 r. statystyczny ławnik był w podeszłym wieku i pozostawał aktywny zawodowo – zob. A.S. Bartnik, *Sędzia czy kibic? Rola ławnika w wymiarze sprawiedliwości III RP. Analiza socjologiczno-prawna*, Warszawa 2009, s. 190–191. Od tego, odległego w czasie badania społeczności ławników obie cechy nie uległy istotnym zmianom – zob. M. Gorazdowski, *Ocena pracy...*, s. 295.

⁴¹ Art. 15zszs¹ ust. 1 pkt 4 ustawy o COVID-19 w brzmieniu nadanym art. 4 pkt 1 ustawy z dnia 28 maja 2021 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1090).

trzyosobowych stanowi nadmierne zagrożenie epidemiologiczne, w czasie, gdy zniesiono inne związane z tym zagrożeniem ograniczenia w życiu społecznym i gospodarczym, symptomatyczne jest także wyjaśnienie utrzymywania tego stanu w 2022 r. To przykład interpretacji Konstytucji RP dokonywanej w ostatnich latach przez władzę wykonawczą oraz świadectwo niespójności, pomimo dostępnych wzorców ustrojowych⁴², koncepcji polityczno-prawnej, na podstawie której normowany jest status władzy sądowniczej oraz elementy prawa formalnego, w tym umocowanie dywersyfikacji struktury cywilnego postępowania procesowego⁴³.

Ministerstwo Sprawiedliwości stwierdziło, cytując art. 182 Konstytucji RP, że wymagane jest jedynie „ustawowe określenie kwestii udziału” obywateli w wymiarze sprawiedliwości, co pozostawia swobodę decydowania, w jakim postępowaniu sądowym i na jakich zasadach odbywa się ten udział. Nieobecność tego udziału w postępowaniu cywilnym nie narusza zatem postanowień ustawy zasadniczej, tym bardziej że ławnicy nadal orzekają w sprawach karnych⁴⁴. Przekonanie ustawodawcy o nieistotności rodzaju składu orzekającego w postępowaniu sądowym w sprawach cywilnych jest tak daleko idące, że wprowadzając zmianę w postaci zastąpienia składów ławniczych składem jednego sędziego zawodowego, poddał on nowemu przepisowi także postępowania będące jeszcze w toku. Znamienna jest też postawa jednego z sędziów, który, stosując wykładnię prokonstytucyjną i powołując się na art. 6 ust. 1 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności⁴⁵, pominął w tej części ten szczególny przepis⁴⁶.

Naszczekowana część uwarunkowań funkcjonowania obecnego związku struktury procesu cywilnego oraz władzy sędziego rozpoznającego spór cywilny to solidny, kolejny argument dla uchwalenia nowego kodeksu postępowania cywilnego. Jednym

⁴² Zob. R. Piotrowski, *Konstytucyjne wyznaczniki udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości* [w:] *Udział obywateli...*, s. 109–125.

⁴³ Przedstawiciele władzy ustawodawczej i wykonawczej odmawiają władzy sądowniczej równego im statusu reprezentanta suwerena, argumentując, że sędziowie nie są wybierani przez społeczeństwo. Jednocześnie usuwają przedstawicieli społecznych – ławników z postępowania cywilnego, nie popierają też projektu dotyczącego sędziów niezawodowych. Nie zmienia tej postawy zgłoszenie przez Prezydenta RP i Ministra Sprawiedliwości dwóch projektów ustaw o sędziach pokoju, opartych na kontrowersyjnych ustrojowo i organizacyjnie podstawach. Zob. m.in. dyskusja na konferencji „Wymiar sprawiedliwości w Polsce – perspektywa przyszłości”, Warszawa, 21.11.2021, <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/reformy-wymiaru-sprawiedliwosci-konferencja-nra,511872.html> [dostęp: 22.02.2022].

⁴⁴ Odpowiedź Ministra Sprawiedliwości na interpelację poselską nr 33017. Ta kwestia będzie jeszcze przedmiotem kolejnych decyzji politycznych w związku z, niemającym poparcia ministerstwa, senackim projektem z dnia 21 lipca 2022 r. ustawy uchylającej ów przepis, [http://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/Projekty/9-020-920-2022/\\$file/9-020-920-2022.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/Projekty/9-020-920-2022/$file/9-020-920-2022.pdf) [dostęp: 25.07.2022].

⁴⁵ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz. U. z 1993 r., Nr 61, poz. 284), <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19930610284> [dostęp: 25.07.2022].

⁴⁶ Pierwszą taką decyzję interpretacyjną podjęła sędzia przewodnicząca jednego z sądów rejonowych w dniu 28 marca 2022 r., <https://www.rp.pl/w-sadzie-i-w-urzedzie/art35967921-sad-po-raz-pierwszy-pominal-przepis-covidowy-ktory-wyrugowal-lawnikow> [dostęp: 29.03.2022].

z etapów tego przedsięwzięcia, zastopowanego w 2015 r. wraz z rozwiązaniem Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego, powinno być podejmowanie kluczowych decyzji w odpowiedniej kolejności. Rozstrzygnięcie o kształcie struktury procesu cywilnego, w tym o skali jej dywersyfikacji, wymaga uprzedniej, pogłębionej i kompleksowej analizy konstrukcji i treści wszystkich norm regulujących prawa i obowiązki sędziego – tych, które faktycznie stanowią podstawę praktyki sądowej, i tych, które mają taki potencjał, lecz dziś pozostają na drugim planie ze względu na ich wielość i rozproszenie.

2.2. Postulat – „nie mnożyć bytów ponad potrzebę”⁴⁷

Zniesienie istniejącej zależności, w której wielość postępowań odrębnych połączono z dywersyfikacją części praw i obowiązków sądu, jest uzasadnione jej następstwami. Więcej wśród nich bowiem można dostrzec problemów niż korzyści. Dziś mamy do czynienia z sytuacją, w której coraz liczniejszy zbiór norm reguluje proste zależności, a dla objaśnienia powstających między nimi związków tworzone są następne normy.

Realizację funkcji postępowania cywilnego⁴⁸ mogą zapewnić, z lepszym skutkiem niż część obecnych przepisów, normy, których dyspozycje są pozbawione kontekstu przypisania do postępowania zwykłego lub do jednego z postępowań odrębnych. Ich rola może być na tyle istotna, by pozostałym normom (określającym prawa lub obowiązki sędziego w poszczególnych postępowaniach odrębnych) przypadła funkcja pomocnicza i ranga wyjątku od zasady.

Za tym wyborem przemawia powinność korzystania przez ustawodawcę z rozwiązań wspierających funkcję ochronną postępowania cywilnego oraz wartość reprezentowaną przez teorię sprawiedliwości proceduralnej i jej odniesienie do zasady równości stron wobec prawa⁴⁹, do których z kolei nawiązuje idea jednolitej struktury procesu. Częściowa zmiana narzędzi wykorzystywanych przy stanowieniu i stosowaniu

⁴⁷ W nawiązaniu do teorii Williama Ockhama, jednego z twórców nominalizmu i zasady ekonomii myślenia – tzw. brzytwy Ockhama.

⁴⁸ Funkcja postępowania cywilnego opisywana jest najczęściej jako ustalenie i urzeczywistnienie norm prawnych indywidualno-konkretnych z zakresu prawa cywilnego – zob. M. Waligórski, *Polskie prawo procesowe cywilne. Funkcja i struktura procesu*, Warszawa 1947, s. 33. W nawiązaniu do funkcji ochronnej mowa jest o konkretyzacji norm prawnych – zob. P. Grzegorzczak, *Stabilność orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych w świetle standardów konstytucyjnych i międzynarodowych* [w:] *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a Kodeks postępowania cywilnego. Materiały Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Postępowania Cywilnego, Serock k. Warszawy, 24–26 września 2009 r.*, red. T. Ereciński, K. Weitz, Warszawa 2010, s. 118. O ścisłym związku postępowania cywilnego z cywilnym prawem materialnym, która to relacja dookreśla także funkcje postępowania cywilnego, zob. K. Lubiński, *Tendencje unifikacyjne w rozwoju prawa postępowania cywilnego* [w:] *Vitoldo Broniewicz: symbolae dedicatae. Księga pamiątkowa ku czci Witolda Broniewicza*, red. A. Marciniak, Łódź 1998, s. 244. Dodatkowo wskazywane są też inne czynności realizowane w ramach funkcji spełnianej przez postępowanie cywilne, w tym wydawanie zarządzeń, zezwoleń i zwolnień mających znaczenie prawne, a także dokonywanie innych czynności określonych w ustawie, w tym mających znaczenie prawne, czynności dokumentacyjno-rejestrowej – zob. W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2020, s. 38; M. Sawczuk, *O celach i funkcjach postępowania cywilnego procesowego i nieprocesowego* [w:] *Vitoldo Broniewicz...*, s. 319–320.

⁴⁹ Szerzej zob. wyrok TK z dnia 19 lutego 2003 r., P 11/02, OTK-A 2003, nr 2, poz. 12.

waniu cywilnego prawa procesowego, ponieważ obecne nie działają poprawnie, to także odpowiedni moment do nadania spójności tej warstwie systemu prawa, która artykułuje aksjologię postępowania procesowego⁵⁰, tworząc też punkt odniesienia dla struktury tego postępowania i relacji, jaka łączy ją z władzą sędziego⁵¹. Normy postępowania zwykłego są właściwym miejscem dla realizacji tego celu.

Normy, o których mowa, wyróżnia funkcjonalność. Pojedyncza norma może być podstawą kilku czynności, jednocześnie wyraźniej umocowując je w odpowiednich gwarancjach procesowych. Nie tworząc nowych ryzyk dla nadużycia władzy sędziowskiej, umożliwia sądowi dostosowanie procesowej aktywności do rodzaju sporu cywilnego, a także do indywidualnych cech sprawy⁵². Udostępnia sprawie, potencjalnie każdej, wielość kompetencji i umiejętności sędziego, co poszerza również zakres rozwiązań przeznaczonych do właściwego reagowania na występujące wśród sporów cywilnych istotne różnice o charakterze materialnoprawnym⁵³. W konsekwencji umożliwia ograniczenie metody wprowadzania w tej sytuacji innego typu różnicy, tym razem na poziomie przepisów procesowych dywersyfikujących strukturę postępowania procesowego.

Proponowane normy i ich wiodąca pozycja w strukturze postępowania cywilnego są niezbędne, jeżeli ma ją cechować prosta forma, przejrzystość i zdolność utrzymania we właściwych proporcjach własnej stabilności i sterowności⁵⁴. Normy te rzadziej niż inne wymagają nowelizacji, kiedy zmienia się otoczenie prawne prawa procesowego lub do sądów kierowane są nowe rodzaje sporów cywilnych. Na takie okoliczności sędzia, używając w ramach dyskrejonalnej władzy norm o ogólnych dyspozycjach, zareaguje szybciej i z większą znajomością materii niż współczesny legislator⁵⁵.

⁵⁰ W latach dziewięćdziesiątych XX w., pomimo zmian ustrojowych, przestano na częściowej nowelizacji prawa procesowego cywilnego. Następne nowelizacje kodeksu postępowania cywilnego utrwały „stan przejściowy”, w którym łączone są instytucje i zasady wywodzone z różnych, w tym poprzedniej formacji ustrojowej, źródeł doktrynalnych. Nie wynikało to z uznania, że taka kompilacja odpowiada wypracowanej na nowo koncepcji struktury procesu, lecz z doraźnych działań podejmowanych w krótkookresowej perspektywie. Skutkiem tak długotrwałego zaniechania jest obecny stan kodeksu postępowania cywilnego, który to akt nie posiada już oczekiwanego od kodeksu, w pełni czytelnego, odniesienia do zasad postępowania cywilnego.

⁵¹ Częścią składową powinna być także dyskusja o ustrojowym statusie sędziego w kontekście cech jego aktywności – zob. R. Piotrowski, *Zagadnienie legitymizacji władzy sądowniczej w demokratycznym państwie prawnym* [w:] *Legitymizacja władzy sądowniczej*, red. A. Machnikowska, Gdańsk 2016, s. 13–15, 25–28.

⁵² Zob. C.H. van Rhee, *Case management in Europe. A modern approach to civil litigation*, „Access to Justice in Eastern Europe” 2018, no. 1. Przykład zakresu władzy sędziego w odniesieniu do praw i obowiązków dowodowych w postępowaniu zwykłym zob. M. Manowska, *Judicial Management of Evidence Hearing Before a Court of First Instance Polish System vs Belgian System*, „Ius Novum” 2020 vol. 14, no. 4, s. 3–42.

⁵³ „To sędzia jest naturalnym regulatorem mechanizmu procesowego” – F.K. Fierich.

⁵⁴ Ustawodawca analizuje wówczas „policzalny” koncepcyjnie zbiór norm, co umożliwia mu realną weryfikację skutków swoich decyzji, w tym ich zmian.

⁵⁵ Świadomie zrezygnowano z użycia pojęcia „ustawodawca”, ponieważ od dawna w sprawach regulacji procedur sądowych proces ustawodawczy nie spełnia kryteriów przypisanych do tych czynności. Dziś polega on na automatycznym przyjęciu treści projektu, który jest wynikiem kompilacji

Stosowanie takich norm przyczynia się też do rozwoju wykładni prawa i kultury prawa, czerpiących również ze współdziałania sędziego ze stronami sporu na rzecz jego sprawnego rozpoznania⁵⁶. Ostatnia z wymienionych okoliczności uznawana jest przez przedstawicieli jurysprudencji za jeden z kluczowych dla najbliższej dekady czynników ewolucji prawa procesowego⁵⁷. Normy ogólne, odpowiedzialne za organizację procesu, częściej angażują sędziego w interpretację prawa, w tym jego podstawowych wartości⁵⁸. Czytelnie identyfikują też inne role sędziego w procesie⁵⁹. Jednym z następstw jest kształtowanie odpowiedzialnej samodzielności sędziów w kontekście przebiegu całego postępowania sądowego. Obecnie łatwo jest dzielić prawa, powinności i obowiązki sędziego na coraz mniejsze części, odnosząc je do równie małych zakresów przepisów.

Nie ignorując argumentów przemawiających za szczegółową treścią norm regulujących postępowanie cywilne, powołujących się na zapewnienie przewidywalności sędziowskich decyzji i zapobieganie prawotwórczej, arbitralnej interpretacji prawa, uzasadnione jest poczynienie pozytywnie zweryfikowanego spostrzeżenia. Propozycja zastąpienia części przepisów znacznie mniejszym ich zbiorem, w tym z udziałem norm postępowania zwykłego, nie obniża poziomu bezpieczeństwa prawnego.

Sędzia poddający normy wykładni systemowej i funkcjonalnej też działa na podstawie reguł, a dyskrejonalna władza sędziego nie jest tożsama z nieograniczoną i niekontrolowaną swobodą⁶⁰. Natomiast poddawanie sędziowskiego kierownictwa postępowania instrukcyjnym przepisom niezasadnie zawęża aktywność sędziego. Traktowane są bowiem takie przepisy jako te, które zawsze podlegają zasadzie *lex specialis derogat legi generali*. Tymczasem tak nie jest, gdyż normy ogólne, z których się wywodzą, często nie są z nimi sprzeczne.

---

kilku prac pochodzących od kilku legislatorów, pracujących indywidualnie i na podstawie ogólnie sformułowanej dyrektywy jednego z podmiotów władzy wykonawczej, niedysponującego krytyczną analizą obowiązującego ustawodawstwa oraz wiedzą o koncepcji, na podstawie której dokonywana ma być zmiana prawa.

⁵⁶ Szerzej zob. A. Łazarska, *Rzetelny proces cywilny...*; *eadem*, *Sędziowskie kierownictwo postępowaniem cywilnym przed sądem pierwszej instancji*, Warszawa 2013.

⁵⁷ Zob. A. Ołaś, *W stronę modelowego Europejskiego Kodeksu Postępowania Cywilnego: od Projektu Storme do Modelowych Europejskich Reguł Postępowania Cywilnego*, „Przegląd Sądowy” 2021, nr 9; T. Chauvin, *Prawa stają się prawem: demokratyczne procedury w służbie wartości [w:] Prawa stają się prawem. Status jednostki a tendencje rozwojowe prawa. Konferencja Wydziału Prawa i Administracji 25 lutego 2005 roku*, red. M. Wyrzykowski, Warszawa 2006, s. 193.

⁵⁸ Szerzej na temat tych zasad zob. T. Pietrzykowski, B. Wojciechowski, *Równość, prawda i sprawiedliwość w procesie cywilnym. Rozważania na tle kodeksu postępowania cywilnego*, „Palestra” 2004, z. 9–10, s. 11 i nn.; W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne...*, s. 70–89.

⁵⁹ Chodzi o znacznie więcej powinności niż w przypadku korzystania przez sędziego z norm o instrukcyjnym, kazuistycznym brzmieniu oraz poprzestawania przy uzasadnianiu orzeczenia na dosłownym przytaczaniu treści wyroków Sądu Najwyższego, poddawanych jedynie wykładni „z autorytetu”.

⁶⁰ O regułach wykładni zob. A. Kozak, *Pojmowanie prawa w teorii i wykładni*, Wrocław 1997; *idem*, *Granice prawniczej władzy dyskrejonalnej*, Wrocław 2002; B. Wojciechowski, *Dyskrejonalność sędziowska. Studium teoretycznoprawne*, Toruń 2004. O cechach decyzji sędziego, takich jak racjonalność, legalność, sprawiedliwość, skuteczność, wiążący charakter, pewność treści – szerzej zob. E. Gapska, *Czynności decyzyjne sądów w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2010, s. 39–50.

O wadliwym interpretowaniu norm w sytuacji, kiedy wiele z nich odnosi się do tych samych kwestii, oraz o tym, jak prawnicy racjonalizują takie decyzje, wiadomo m.in. z analiz stanu, w jakim znajduje się postrzeganie i praktykowanie prawniczej deontologii. Przeprowadzona w ostatnich dwóch dziesięcioleciach rozbudowa kodeksów etyki zawodowej niektórych zawodów prawniczych przyniosła odwrotny do zamierzonego rezultat. Mają tego świadomość przedstawiciele tych środowisk, prowadząc od kilku lat dyskusję nad powrotem do rozwiązań z udziałem norm o ogólnym brzmieniu. Także w przypadku przepisów wykorzystywanych przy zasadzie sędziowskiego kierownictwa postępowaniem cywilnym warto zainicjować taki dyskurs.

Zastąpienie części norm szczegółowo określających prawa i obowiązki sędziego normami ogólnymi ma również umocowanie w związku, jaki powinien łączyć stopień dywersyfikacji postępowania procesowego z modelem obsady sądu orzekającego. Zbędne jest tworzenie instrukcyjnych norm, gdy sprawy rozpoznawane są przez sędziów zawodowych, a udział ławników jest marginalizowany. Tym bardziej że niekazuistyczne brzmienie zachowała znaczna część norm prawa cywilnego odnosząca się do odpowiedzialności cywilnej, także w czasach, gdy rodzajowość stosunków cywilnoprawnych uległa dużemu zróżnicowaniu. Ustawodawca powinien być zatem konsekwentny i stosować te same założenia dla sędziowskiej umiejętności poprawnej wykładni zarówno prawa materialnego, jak i prawa procesowego.

Dominacja kazuistycznych przepisów organizujących aktywność sędziego jest zbędna również w sytuacji, gdy do wymiaru sprawiedliwości zostaną wprowadzeni sędziowie niezawodowi. Ten, zasługujący na poparcie postulat, jest zgłaszany od dawna dla części spraw obecnie rozpoznawanych w postępowaniach odrębnych. W innych państwach, gdzie funkcjonują tego typu instytucje, prowadzone przez tych sędziów postępowania cechują tylko niewielkie, pojedyncze odrębności, a skutki procesowe takiej metody regulacji oceniane są pozytywnie. Ma w tym swój udział doświadczenie i znajomość spraw, których dotyczy spór, wykorzystywane z powodzeniem przez sędziów niezawodowych nie tylko do stosowania prawa materialnego, lecz także przy czynnościach procesowych poprzedzających wydanie orzeczenia.

Odejście od części kazuistycznych norm na rzecz norm ogólnych to także szansa na racjonalne potraktowanie idei wprowadzenia sędziów pokoju do wymiaru sprawiedliwości. Sformalizowana, licząca bardzo wiele norm konstrukcja postępowania rozpoznawczego powoduje, że zgłoszone przez organy władzy wykonawczej projekty ustaw dotyczące sędziów pokoju zakładają, iż sędziowie ci będą mieli wykształcenie prawnicze oraz dwóch, również legitymujących się wykształceniem prawniczym, asystentów. Tymczasem zakres kognicji sądów pokoju ma obejmować najprostsze sprawy cywilne. W tej sytuacji przyjęcie takiego rozwiązania jedynie dodatkowo skomplikuje funkcjonowanie systemu sądownictwa. Przykład ten pokazuje też stan, w jakim znajduje się kodeks postępowania cywilnego – można bowiem zaobserwować trudność z wyodrębnieniem z tego aktu prawnego zespołu prostych norm zdolnych stanowić podstawę procesu w sporach o niewielkim stopniu złożoności.

Kiedy mowa o zmianach w systemie prawa procesowego, a taką motywację ma przedstawiony w niniejszym opracowaniu postulat, pojawia się też kwestia rodzaju

zasobów wykorzystanych dla tego przedsięwzięcia. W tym przypadku system jest już w ich posiadaniu – to: wiedza, umiejętności i kompetencje sędziów. Ich pełne zaangażowanie na rzecz funkcji pełnionych przez postępowanie cywilne nie wymaga też wysokich nakładów, a jedynie ich odpowiedniej relokacji w systemie prawa. Bez względu bowiem na rodzaj regulacji praw i obowiązków w procesie (m.in. normy ogólne, normy szczególne) nie zostaną osiągnięte przypisane im cele, jeżeli sędzia nie ma technicznych warunków, by skoncentrować się na każdej sprawie, którą rozpoznaje. Dziś uniemożliwia mu takie zaangażowanie nadmierne obciążenie corocznym wpływem spraw do sądów.

Stąd konieczność połączenia przebudowy norm odpowiedzialnych za aktywność sądu i stopień dywersyfikacji struktury postępowania cywilnego, z ograniczeniem kognicji sądów powszechnych⁶¹. Jest to wskazane, tym bardziej że kognicja nie jest jedynym desygnatem prawa do sądu. Dookreślając charakter tego prawa, art. 45 Konstytucji RP stanowi o dostępie do sądu sprawiedliwego, właściwego, działającego jawnie i bez zbędnej zwłoki. Przy nadmiernej liczbie spraw powierzonych sędziemu deformacji ulegają kluczowe elementy struktury postępowania procesowego bez względu na jej treść, począwszy od powstania wymiernych ryzyk dla sprawiedliwego rozstrzygnięcia sporu, a kończąc na przewlekłości większości postępowań.

Przyczynkiem do zweryfikowania zasadności założenia, że odpowiedniej konstrukcji normy postępowania zwykłego regulujące prawa i obowiązki sędziego mogą uwzględnić treść części dyspozycji norm dziś umiejscowionych w postępowaniach odrębnych, jest przegląd niektórych norm tych postępowań. Te informacje mogą być też przydatne dla oceny twierdzenia, że ograniczenie dywersyfikacji praw i obowiązków sędziego przyniesie pożytek postępowaniu cywilnemu. Szerszy zakres władzy sędziego w ramach sędziowskiego kierownictwa postępowaniem oznacza także większą odpowiedzialność za sposób jego sprawowania, co podkreśla zarówno jurysprudenca⁶², jak i część środowisk prawniczych.

3. Zarządzanie „różnicą” – rodzaje zaangażowania sądu w postępowaniach odrębnych na wybranych przykładach

Dywersyfikacja niektórych praw i obowiązków sądu, postępująca wraz z wprowadzaniem kolejnych postępowań odrębnych, jest uzasadniana potrzebą intensywniejszego

⁶¹ Postulaty jurysprudencki dotyczą m.in. skierowania do sądów administracyjnych części spraw, które są sprawami cywilnymi tylko w ujęciu formalnym, a także powierzenia rozpoznawania niektórych typów roszczeń na etapie pierwszej instancji przez inne niż sąd organy, w tym notariuszy (wydawanie nakazów zapłaty).

⁶² Szerzej na przykładzie m.in. zaangażowania sędziego w przeciwdziałanie skutkom nadużycia prawa zob. K. Gajda-Roszczyńska, *Między interesem publicznym a prywatnym – granice władzy sądenia w postępowaniu cywilnym*, cz. 1, „Przegląd Sądowy” 2020, nr 3; eadem, *Między interesem publicznym a prywatnym – granice władzy sądenia w postępowaniu cywilnym*, cz. 2, „Przegląd Sądowy” 2020, nr 4 (artykuły te analizują także wiele innych kwestii).

zaangażowania sądu w realizację niektórych zasad procesu cywilnego. Z brzmienia przepisów szczególnych wynika, że w zależności od rodzaju spraw przekazanych do konkretnego postępowania odrębnego sędziego powinien zwrócić uwagę na udzielenie wsparcia jednej lub kilku wartościom. Wśród nich są: dostęp do drogi sądowej, zasada prawdy materialnej, gwarancje ochrony niektórych dóbr prawa materialnego, utrzymywanie w równowadze interesów prawnych reprezentowanych w danym sporze lub wzmocnienie pozycji jednego z nich, egzekwowanie spoczywających na stronach obowiązków procesowych, szybkie rozpoznanie sprawy, ugodowe rozwiązanie sporu, a także stymulacja modernizacji stosunków gospodarczych lub społecznych poprzez łączenie niektórych aktywności sędziego z ograniczeniami lub dodatkowymi prawami stron w korzystaniu z niektórych instytucji postępowania procesowego.

Przedstawione wyliczenie uprawnia do kilku stwierdzeń. Część wskazanych wartości powinna być regulowana w całości normami postępowania zwykłego. Nie wymagają te wartości przepisów szczególnych stopniujących aktywność sędziego (obecna treść niektórych postępowań odrębnych), ponieważ ten rodzaj decyzji interpretacyjnych należy pozostawić pod władzą sędziego, który dostosuje swoje zaangażowanie do indywidualnych okoliczności sprawy (m.in. powinności sądu wobec zasady prawdy materialnej i ugodowego rozstrzygnięcia sporu). Formę normy ogólnej należy nadać też tym przepisom szczególnym, które dotychczas nie mają bezpośredniego punktu odniesienia w postępowaniu zwykłym, lecz ich potencjał powinien zostać udostępniony każdej sprawie, jeżeli to celowe (np. niektóre elementy postępowania w sprawach własności intelektualnej, wspierające możliwość pozyskania przez poszkodowanego informacji umożliwiających sformułowanie powództwa i przedstawienie dowodów⁶³).

Są również takie wartości, spośród wskazanych dwa akapity wyżej, które nie powinny być dodatkowo chronione lub angażowane przy użyciu kompetencji sędziego stosującego do tego celu tylko prawo procesowe. Następstwa takiego działania sędziego mogą prowadzić bowiem do naruszenia standardu sprawiedliwości społecznej lub być mniej efektywne niż w sytuacji, kiedy używane są środki prawa materialnego albo podejmowane są przedsięwzięcia niemające charakteru prawnego. Tymczasem kilka takich norm obowiązuje. Dotyczą one zarówno angażowania sądu do przymusowego unowocześnienia sfery gospodarczej, jak i do utrzymania pewnych stosunków społecznych, pomimo że ich strony nie chcą w nich uczestniczyć lub dążą do ich zmiany, zgodnej z dominującym światopoglądem społecznym⁶⁴. Wzmiankowane szczegółowe przepisy procesowe są warte zainteresowania, tym bardziej że nie mają w swojej podstawie mechanizmu zachęty stron do powielania preferowanych przez ustawodawcę zachowań, lecz przewidują ograniczenia praw procesowych w sytuacji, kiedy strona, choć działa zgodnie z prawem materialnym, nie stosuje się do priorytetów ustawodawcy (m.in. w postępowaniu dowodowym w postępowaniu w sprawach

⁶³ Zob. M. Barczewski, O. Zinkiewicz-Będźmirowska, *Postępowanie w sprawach własności intelektualnej* [w:] *Postępowania odrębne...*, s. 1006–1019.

⁶⁴ Ta krytyczna uwaga nie odnosi się do działania sądu w warunkach zmiany polegającej na dążeniu do ograniczenia podstawowych praw człowieka przez część podmiotów będących stroną postępowania.

gospodarczych⁶⁵ oraz w odniesieniu do zasady dyspozytywności w postępowaniu w sprawach małżeńskich⁶⁶.

Z perspektywy norm, których następstwem ma być odpowiednio większe lub zawężone zaangażowanie sądu w dany typ czynności, można wyprowadzić wnioski o aktualnym statusie części zasad postępowania cywilnego w procesie cywilnym, porównawszy od zasad: równości stron i prawdy materialnej, poprzez zasady: kontradiktoryjności, dyspozycyjności, a kończąc na zasadach bezpośredniości, ustności i jawności. Z poziomu postępowań odrębnych wzajemne usytuowanie tych zasad i faktyczny standard ich ochrony jest zdecydowanie bardziej widoczny niż poprzez analizę norm postępowania zwykłego.

Część praw i obowiązków sądu regulowanych w postępowaniach odrębnych jest w swojej podstawowej postaci obecna też w postępowaniu zwykłym. Rozwiązanie stosowane przez ustawodawcę wprowadza wówczas stopniowość zaangażowania sądu w niektóre rodzaje czynności, dookreślając ich element lub przesłankę realizacji. Większą aktywność sądu w realizację funkcji postępowania w postępowaniach odrębnych unormowano w związku z: ustaleniem niektórych faktów/dowodów (art. 467 § 3², art. 458⁹ § 7, art. 458⁵ § 3 k.p.c.), koncentracją materiału procesowego (art. 458⁵ § 4 k.p.c.), poszerzoną kontrolą czynności dyspozytywnych (art. 427, art. 469, art. 479^{30c} § 3 k.p.c.), ochroną praw strony (art. 458⁴ § 3, art. 477¹, art. 477⁹ § 3, art. 479⁹⁵, art. 458⁴ § 3 k.p.c.), bezpośrednim, w formie ustnego pouczenia, zapoznaniem strony działającej bez profesjonalnego pełnomocnika z przepisami prawa procesowego (art. 477 k.p.c.), dyscyplinowaniem stron z tytułu zaniechania próby polubownego rozwiązania sporu na etapie przedprocesowym (art. 458¹² k.p.c.).

Odrębności postępowania dowodowego kształtują większość szczególnie unormowanych praw i obowiązków sądu. Wśród nich są też te, które polegają na egzekwowaniu ustawowych preferencji i ograniczeń dla niektórych środków dowodowych. Kwestii tej należy się wzmoczone zainteresowanie, ponieważ szczególne przepisy procesowe bywają sprzeczne lub niekoherentne z przepisami prawa materialnego, w tym regulacją form czynności prawnych oraz skutków niedochowania tych form (art. 458¹¹ k.p.c. a art. 74 § 4 kodeksu cywilnego⁶⁷⁶⁸).

⁶⁵ Art. 458¹¹ k.p.c. – ocena przez sąd, pod kątem dopuszczenia innych środków dowodowych, przesłanki niezależnych od strony okoliczności, w wyniku których strona nie dowodzi niektórych faktów dowodem z dokumentów; art. 458¹⁰ k.p.c. – dopuszczenie dowodu z zeznań świadków w przypadku stwierdzenia przez sąd stanu niewyjaśnionych, istotnych dla sprawy faktów.

⁶⁶ W postępowaniu w sprawach małżeńskich jako uzasadnienie dodatkowo uregulowanej aktywności sądu wskazywana jest ochrona rodziny poprzez wsparcie dla trwałości związku małżeńskiego i założonej przez ten związek rodziny oraz zasada dobra dziecka. Stąd m.in. niedopuszczalność wydania przez sąd orzeczenia co do istoty sprawy wyłącznie na podstawie uznania powództwa lub przyznania okoliczności faktycznych (art. 431 k.p.c.), jak i niedopuszczalność wydania wyroku zaocznego z powodu braku odpowiedzi na pozew (art. 431 k.p.c. – wyłączenie art. 339 § 2 k.p.c.), a także pozostawienie do uznania sądu, czy należy uwzględnić wniosek obu stron o rezygnację z posiedzenia przy drzwiach zamkniętych (art. 427 k.p.c.).

⁶⁷ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn.: Dz. U. z 2022 r., poz. 1360; dalej: k.c.).

⁶⁸ Art. 458¹¹ k.p.c. przewiduje w postępowaniu w sprawach gospodarczych dowodzenie czynności

Pozostałe uprawnienia sądu wyróżnione przez ustawodawcę w postępowaniu dowodowym to: pozyskanie dowodów (art. 472 k.p.c.), pozyskiwanie dodatkowych informacji poprzez wywiad środowiskowy (art. 434 k.p.c.), dopuszczenie dowodu, którego wykorzystanie ogranicza ustawa (art. 458¹⁰ k.p.c.), dopuszczenie strony do wglądu niektórych elementów materiału dowodowego (art. 479³³ k.p.c.), ograniczenie postępowania dowodowego (art. 442 k.p.c.), ustalenie, bez udziału opinii biegłego, faktu wymagającego dla swojej identyfikacji wiadomości specjalnych (art. 505⁷ k.p.c.), a także dopuszczenie stron do posiedzenia niejawnego, na którym mogą być podejmowane również czynności związane z postępowaniem dowodowym (art. 479¹⁰⁰ § 6, art. 479¹¹⁰ § 2, art. 479¹¹⁹ § 2 k.p.c.). Styczność z prawami sądu na etapie postępowania dowodowego ma też *ius moderandi* (art. 458⁹ § 7, art. 479⁹³, art. 505⁶ § 3 k.p.c.).

Stopniowalność nie zawsze polega na przyznaniu sędziemu dodatkowego prawa, czasem pewne prawo zostaje wyłączone, np. dopuszczalność przeprowadzenia dowodu z urzędu, gdy strona skutecznie powoła się na umowę dowodową (art. 458⁹ § 6 k.p.c.).

Przegląd tych przepisów uprawnia do pytania o argument przemawiający za wyodrębnieniem większości z nich i rozproszeniem w poszczególnych postępowaniach. Podobnie przedstawia się sytuacja z obowiązkami sądu w postępowaniu dowodowym w postępowaniach odrębnych. Chodzi tu m.in. o: ustalenie niektórych faktów (art. 44 k.p.c.), utrzymywanie w równowadze ochrony uprawnionego i obowiązane go na etapie zabezpieczenia dowodów, wyjawienia, wydania środka dowodowego, udzielenia informacji (art. 479⁹⁵ k.p.c.), ochronę tajemnicy przedsiębiorstwa (art. 479³³, art. 479¹⁰⁰ § 2, art. 479¹⁰⁹ k.p.c.), a także utrzymywanie szybkiego tempa postępowania, którą to powinność też połączono z niektórymi odrębnościami postępowania dowodowego (art. 458⁸ § 4, art. 471 k.p.c.).

Niektóre z wymienionych norm mają umożliwić wykonanie nowych czynności przeznaczonych dla nowych rodzajów sporów cywilnych, począwszy od postępowania w sprawach własności intelektualnej. W kilku postępowaniach odrębnych o specyfice regulacji praw i obowiązków sądu decyduje jej ukierunkowanie na wykorzystanie specjalistycznej wiedzy sędziów orzekających o danym rodzaju sporów. Trzecia motywacja ustawodawcy sprowadza się do angażowania sędziów w takie czynności i decyzje procesowe, które będą wpływać na nieregulowane prawem formalnym lub w ogóle nienormowane stosunki gospodarcze i społeczne.

Szczególnym rozwiązaniem są normy odnoszące się do kwalifikowania sprawy do konkretnego postępowania odrębnego (art. art. 479⁹², art. 485 § 1, art. 499 k.p.c.) oraz umożliwiające rozpoznanie sprawy z pominięciem przepisów danego postępowania (art. 505¹ § 3 k.p.c.).

---

strony, w tym jej oświadczeń woli lub wiedzy dokumentem, o którym mowa w art. 77³ k.c., natomiast art. 74 § 4 k.c. przewiduje, że przepisów o skutkach niezachowania formy pisemnej, dokumentowej albo elektronicznej przewidzianej dla celów dowodowych nie stosuje się do czynności prawnych w stosunkach między przedsiębiorcami.

4. Konkluzja

Standard sprawiedliwości proceduralnej definiowany jest jako stan cechujący się racjonalnością i efektywnością. Ze względu na liczne przeszkody w osiągnięciu obu wartości za pośrednictwem reform korzystających z coraz bardziej zaawansowanych treściowo rozwiązań normatywnych uprawniony jest wniosek, że sytuacja może ulec poprawie, kiedy przy następnej zmianie stanu prawnego zostanie zastosowane inne narzędzie (samodzielnie lub w połączeniu z innymi) do osiągnięcia deklarowanego celu. Środkiem tym może być zespół norm, które nadadzą strukturze procesu cywilnego prostszy kształt oraz bardziej zrozumiałą treść dla większości interesariuszy postępowania sądowego. Natomiast rolę utrzymywania tej warstwy systemu prawnego w służbie wspierania gwarancji praw procesowych oraz funkcjonowania w odpowiednich proporcjach stabilności i elastyczności normy te powierzą przede wszystkim prawom i obowiązkom sędziego, do czego też potrzebować będą tylko kilku norm.

Literatura

- Banaszak B., *Konstytucja RP. Komentarz*, t. 1, Warszawa 2021.
- Barczewski M., Zinkiewicz-Będzińska O., *Postępowanie w sprawach własności intelektualnej* [w:] *Postępowania odrębne*, red. A. Machnikowska, Warszawa 2022.
- Bartnik A.S., *Sędzia czy kibic? Rola ławnika w wymiarze sprawiedliwości III RP. Analiza socjologiczno-prawna*, Warszawa 2009.
- Bernatt M., *Sprawiedliwość proceduralna przed organem ochrony konkurencji*, Warszawa 2011.
- Bogucki O., *Perspektywy rozwinięcia normatywnego ujęcia wykładni funkcjonalnej* [w:] *Wykładnia prawa. Tradycja i perspektywy*, red. M. Herman, S. Sykuna, Warszawa 2016.
- Borucka-Arctowa M., *Komunikacja między sądami a społeczeństwem* [w:] *Sądy w opinii społeczeństwa polskiego*, red. eadem, K. Pałeczki, Kraków 2003.
- Borucka-Arctowa M., *Koncepcja sprawiedliwości proceduralnej i jej rola w okresie przemian systemu prawa – analiza teoretyczna i funkcjonalna* [w:] *Dynamika wartości w prawie*, red. K. Pałeczki, Kraków 1997.
- Broniewicz W., Marciniak A., Kunicki I., *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2020.
- Chauvin T., *Prawa stają się prawem: demokratyczne procedury w służbie wartości* [w:] *Prawa stają się prawem. Status jednostki a tendencje rozwojowe prawa. Konferencja Wydziału Prawa i Administracji 25 lutego 2005 roku*, red. M. Wyrzykowski, Warszawa 2006.
- Chmaj M., *Komentarz do Konstytucji RP. Art. 30, 31, 32, 33*, Warszawa 2019.
- Cieślak S., *Powiązania wewnątrzsystemowe w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2013.
- Cieślak S., *Założenia aksjologiczne postępowania cywilnego – propozycja sformułowania kryteriów aksjologicznej oceny regulacji procesowej* [w:] *Założenia aksjologiczne nowelizacji KPC z 4 lipca 2019 r.*, red. idem, Łódź 2020.
- Dziurda M., *Posiedzenie przygotowawcze i plan rozprawy* [w:] *Reforma czy kolejna nowelizacja? Uwagi na tle ustawy z 4.7.2019 r. zmieniającej KPC*, red. P. Rylski, Warszawa 2021.
- Erećński T., *Ocena skutków nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego z 4.07.2019 r.* [w:] *Praktyka wobec nowelizacji postępowania cywilnego. Konsekwencje zmian*, red. M. Dziurda, T. Zembruski, Warszawa 2021.

- Ereciński T., *O stanie prac nad projektem nowego Kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego. Materiały Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Postępowania Cywilnego w Katowicach–Kocierzu (26–29 września 2013 r.)*, red. A. Torbus, K. Markiewicz, Warszawa 2014.
- Ereciński T., *O uwarunkowaniach, potrzebie oraz zakresie nowego kodeksu postępowania cywilnego*, „Polski Proces Cywilny” 2010, nr 1.
- Ereciński T., *Postępowania odrębne de lege lata i de lege ferenda* [w:] *Ewolucja polskiego postępowania cywilnego wobec przemian politycznych, społecznych i gospodarczych. Materiały konferencyjne Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Postępowania Cywilnego, Szczecin–Niechorze 28–30.9.2007 r.*, Warszawa 2009.
- Ereciński T., Weitz K., *Prawda i równość stron w postępowaniu cywilnym a orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego*, Warszawa 2010.
- Feliga P., *Sprawiedliwe załatwienie sprawy gospodarczej jako cel odrębności* [w:] *Reforma czy kolejna nowelizacja? Uwagi na tle ustawy z 4.7.2019 r. zmieniającej KPC*, red. P. Rylski, Warszawa 2020.
- Flaga-Gieruszyńska K., *Dowód z opinii biegłego a standardy rzetelnego postępowania sądowego w sprawach cywilnych* [w:] *Rola biegłego w postępowaniach sądowych*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, Wrocław 2016.
- Florczak-Wątor M., *Horyzontalny wymiar praw konstytucyjnych*, Warszawa 2014.
- Gajda-Roszczyńska K., *Komentarz do art. 156¹ k.p.c.* [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do zmian*, t. 1, red. T. Zembrzusi, Warszawa 2020.
- Gajda-Roszczyńska K., *Między interesem publicznym a prywatnym – granice władzy sądenia w postępowaniu cywilnym*, cz. 1, „Przegląd Sądowy” 2020, nr 3.
- Gajda-Roszczyńska K., *Między interesem publicznym a prywatnym – granice władzy sądenia w postępowaniu cywilnym*, cz. 2, „Przegląd Sądowy” 2020, nr 4.
- Gapska E., *Czynności decyzyjne sądów w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2010.
- Gorazdowski M., *Ocena pracy ławników polskich w świetle badań* [w:] *Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości*, red. R. Piotrowski, Warszawa 2021.
- Góra-Błaszczkowska A., *Czy potrzebny jest nowy Kodeks postępowania cywilnego (uwagi na podstawie najnowszych nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego)* [w:] *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego*, red. eadem, Sopot 2015.
- Góra-Błaszczkowska A., *Zasada równości stron w aspekcie zmiany przepisów art. 5 i 212 k.p.c. i wynikających z nich obowiązków sądu w postępowaniu cywilnym (uwagi na tle orzecznictwa Sądu Najwyższego)*, „Przegląd Sądowy” 2005, nr 10.
- Grzegorzczak P., *Postępowania odrębne w świetle projektowanych zmian Kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Reforma postępowania cywilnego w świetle projektów Komisji Kodyfikacyjnej*, red. K. Markiewicz, Warszawa 2011.
- Grzegorzczak P., *Stabilność orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych w świetle standardów konstytucyjnych i międzynarodowych* [w:] *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a Kodeks postępowania cywilnego. Materiały Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Postępowania Cywilnego, Serock k. Warszawy, 24–26 września 2009 r.*, red. T. Ereciński, K. Weitz, Warszawa 2010.
- Gudowski J., *Komentarz do art. 458⁴ k.p.c.* [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do zmian*, t. 2, red. T. Zembrzusi, Warszawa 2020.
- Gudowski J., *Uzasadnienie orzeczeń Sądu Najwyższego w sprawach cywilnych* [w:] *Uzasadnienia decyzji stosowania prawa*, red. I. Rzucidło-Grochowska, M. Grochowski, Warszawa 2015.

- Gutowski M., Kardas P., *Sądowa kontrola konstytucyjności prawa. Kilka uwag o kompetencjach sądów powszechnych do bezpośredniego stosowania Konstytucji*, „Palestra” 2016, z. 4.
- Gutowski M., Kardas P., *Wykładnia i stosowanie prawa w procesie opartym na Konstytucji*, Warszawa 2017.
- Harla A.G., *O właściwe rozumienie postulatów sprawności postępowania cywilnego (art. 6 § 1 KPC)* [w:] *Dostęp do ochrony prawnej w postępowaniu cywilnym*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, R. Flejszar, E. Marszałkowska-Krześ, Warszawa 2021.
- Harla A.G., *Zasada prawdy w procesie cywilnym (art. 3 i 323 k.p.c.)* [w:] *Honeste procedere. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Kazimierzowi Lubińskiemu*, red. A. Laskowska-Hulisz, J. May, M. Mrówczyński, Warszawa 2017.
- Jakubecki A., *Dostęp do ochrony prawnej w świetle ustawy nowelizującej KPC z 4.7.2019 r.* [w:] *Dostęp do ochrony prawnej w postępowaniu cywilnym*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, R. Flejszar, E. Marszałkowska-Krześ, Warszawa 2021.
- Jakubecki A., *Koncentracja materiału procesowego w postępowaniu cywilnym A.D. 2019 – dyskrejonalna władza sędziego czy prekluzja?* [w:] *Praktyka wobec nowelizacji postępowania cywilnego. Konsekwencje zmian*, red. M. Dziurda, T. Zembrzuski, Warszawa 2021.
- Jakubecki A., *Kontradyktoryjność a poznanie prawdy w procesie cywilnym z perspektywy 25 lat doświadczeń* [w:] *Prawda w postępowaniu cywilnym: quid est veritas?*, red. M. Strus-Wołos, M. Wieczorek, Radom 2021.
- Jaśkiewicz J., *Poznanie faktów w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2013.
- Jeżak P., *Sprawiedliwość proceduralna jako gwarancja ochrony praw jednostki*, rozprawa doktorska, Uniwersytet Warszawski 2019, <https://depotuw.ceon.pl/handle/item/3408>.
- Jodłowski J., Resich Z., Lapierre J., Misiuk-Jodłowska T., Weitz K., *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2016.
- Kajkowska E., Dąbrowski M., Orkus M., *Zasada koncentracji materiału procesowego i ciągłość rozprawy – analiza systemów prawnych*, Warszawa 2018.
- Knoppek K., *Problem dopuszczalności dowodu z urzędu w postępowaniu cywilnym*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2007, nr 3.
- Knoppek K., *Zmierzch zasady prawdy obiektywnej w procesie cywilnym*, „Palestra” 2005, z. 1–2.
- Kościółek A., *Komentarz do art. 148 [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do zmian, t. 1*, red. T. Zembrzuski, Warszawa 2020.
- Kościółek A., *Zasada jawności w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2018.
- Kozak A., *Granice prawniczej władzy dyskrejonalnej*, Wrocław 2002.
- Kozak A., *Pojmowanie prawa w teorii i wykładni*, Wrocław 1997.
- Kurosz K., *Sprawiedliwość prawnomaterialna a proceduralna – kilka uwag na temat napięć między różnymi postaciami sprawiedliwości w prawie cywilnym*, „Studia Iuridica” 2017, nr 70.
- Litowski J., *Ograniczenie zasady jawności postępowania cywilnego z uwagi na stan epidemii wywołany wirusem COVID-19*, „Monitor Prawniczy” 2021, nr 2.
- Lubiński K., *Tendencje unifikacyjne w rozwoju prawa postępowania cywilnego* [w:] *Vitoldo Broniewicz: symbolae dedicatae. Księga pamiątkowa ku czci Witolda Broniewicza*, red. A. Marciniak, Łódź 1998.
- Łazarska A., *Niezawisłość sędziowska i jej gwarancje w procesie cywilnym*, Warszawa 2018.
- Łazarska A., *Rzetelny proces cywilny*, Warszawa 2012.
- Łazarska A., *Sędziowskie kierownictwo postępowaniem cywilnym przed sądem pierwszej instancji*, Warszawa 2013.

- Machnikowska A., *Postępowanie w sprawach gospodarczych* [w:] *Postępowania odrębne*, red. eadem, Warszawa 2022.
- Machnikowska A., *Zasada jawności w postępowaniu procesowym – modernizacja czy marginalizacja? Wybrane zagadnienia*, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 1.
- Manowska M., *Judicial Management of Evidence Hearing Before a Court of First Instance Polish System vs Belgian System*, „Ius Novum” 2020, vol. 14, no. 4.
- Manowska M., *Komentarz do art. 458⁴ k.p.c.* [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, red. eadem, Warszawa 2021.
- Marszałkowska-Krześ E., Gil I., *Ciężar twierdzeń i dowodzenia w aspekcie dobrych obyczajów* [w:] *Dowodzenie w postępowaniach sądowych w perspektywie porównawczej*, red. I. Gil, Lublin 2016.
- Muliński M., *Komentarz do art. 458⁴ k.p.c.* [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. IB: *Komentarz. Art. 425–729*, red. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2020.
- Ołaś A., *W stronę modelowego Europejskiego Kodeksu Postępowania Cywilnego: od Projektu Storme do Modelowych Europejskich Reguł Postępowania Cywilnego*, „Przegląd Sądowy” 2021, nr 9.
- Pietrzykowski T., Wojciechowski B., *Równość, prawda i sprawiedliwość w procesie cywilnym. Rozważania na tle kodeksu postępowania cywilnego*, „Palestra” 2004, z. 9–10.
- Piotrowski R., *Konstytucyjne wyznaczniki udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości* [w:] *Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości*, red. idem, Warszawa 2021.
- Piotrowski R., *Zagadnienie legitymizacji władzy sądowniczej w demokratycznym państwie prawnym* [w:] *Legitymizacja władzy sądowniczej*, red. A. Machnikowska, Gdańsk 2016.
- Postępowania odrębne*, red. A. Machnikowska, Warszawa 2022.
- Rhee C.H. van, *Case management in Europe. A modern approach to civil litigation*, „Access to Justice in Eastern Europe” 2018, no. 1.
- Rylski P., *Działanie sądu z urzędu a podstawa faktyczna wyroku cywilnego*, Warszawa 2009.
- Sawczuk M., *O celach i funkcjach postępowania cywilnego procesowego i nieprocesowego* [w:] *Vitoldo Broniewicz: symbolae dedicatae. Księga pamiątkowa ku czci Witolda Broniewicza*, red. A. Marciniak, Łódź 1998.
- Sieńko M., *Nowe modele koncentracji materiału procesowego* [w:] *Reforma czy kolejna nowelizacja KPC? Uwagi na tle ustawy z 4.7.2019 r. zmieniającej KPC*, red. P. Rylski, Warszawa 2020.
- Sikorski G., *Posiedzenie przygotowawcze w świetle zasad postępowania cywilnego* [w:] *Założenia aksjologiczne nowelizacji KPC z 4 lipca 2019 r.*, red. S. Cieślak, Łódź 2020.
- Torbus A., *Czy projekt nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego pod nazwą „Ustawa o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych ustaw” (druk Nr 3137) pozwala zwiększyć efektywności postępowania cywilnego?*, Warszawa 2019.
- Uchwała nr 2 z dnia 24 września 2021 r. uczestników Zjazdu Katedr i Zakładów Postępowania Cywilnego w sprawie zmian w kodeksie postępowania cywilnego*, Jastrzębia Góra, 24.09.2021, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 1.
- Vitoldo Broniewicz: symbolae dedicatae. Księga pamiątkowa ku czci Witolda Broniewicza*, red. A. Marciniak, Łódź 1998.
- Walasik M., *Zakres regulacji nowego Kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego. Materiały Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Postępowania Cywilnego w Katowicach–Kocierzu (26–29 września 2013 r.)*, red. K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2014.
- Waligórski M., *Polskie prawo procesowe cywilne. Funkcja i struktura procesu*, Warszawa 1947.

- Wasowska A., *Ukryty podatek od kryzysu zaufania – ocena funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości w świetle badań opinii społecznej* [w:] *Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości*, red. R. Piotrowski, Warszawa 2021.
- Weitz K., *Czy nowy kodeks postępowania cywilnego?*, „Państwo i Prawo” 2007, z. 3.
- Weitz K., *Współczesne problemy kodyfikacji prawa postępowania cywilnego*, „Forum Prawnicze” 2020, nr 3.
- Wiśniewski T., *Komentarz do art. 458⁵ k.p.c.* [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2, red. *idem*, Warszawa 2021.
- Wojciechowski B., *Dyskrecjonalność sędziowska. Studium teoretycznoprawne*, Toruń 2004.
- Wojciechowski M., *Sądowy dyskurs interpretacyjny dotyczący wykładni rozszerzającej* [w:] *Wykładnia prawa. Tradycja i perspektywy*, red. M. Herman, S. Sykuna, Warszawa 2016.
- Wojciechowski M., *Spory sędziowskie. Zdania odrębne w polskich sądach*, Gdańsk 2019.
- Zedler F., *Co dalej z kodeksem postępowania cywilnego?* [w:] *Czterdziestolecie kodeksu postępowania cywilnego. Zjazd Katedr Postępowania Cywilnego w Zakopanem (7–9.10.2005 r.)*, red. I. Ratusińska, Kraków 2005.
- Zembrzusi T., *Koncentracja materiału procesowego – w poszukiwaniu właściwej drogi* [w:] *Praktyka wobec nowelizacji postępowania cywilnego. Konsekwencje zmian*, red. M. Dziurda, T. Zembrzusi, Warszawa 2021.
- Zembrzusi T., *Ograniczenie jawności postępowania w sprawach cywilnych w dobie pandemii – potrzeba chwili czy trwałe rozwiązanie?*, „Forum Prawnicze” 2021, nr 3.

Streszczenie

Anna Machnikowska

„Nie mnożyć bytów ponad potrzebę”. O władzy sędziego na przykładzie postępowań odrębnych

Wadliwe definiowanie w polityczno-społecznej świadomości kategorii pod nazwą „sprawność postępowania sądowego” oraz słaba pozycja ustrojowa władzy sądowniczej stały się m.in. pułapką dla kierunku ewolucji struktury polskiego postępowania cywilnego. Rozwiązaniem, które według reformatorów ma zapewniać prawu procesowemu szybką reakcję na zmiany potrzeb interesariuszy wymiaru sprawiedliwości, stały się częste nowelizacje przepisów i ich coraz bardziej kazuistyczne brzmienie. Ustawodawca utożsamiał modernizację z ustawiczną, normatywną rozbudową konstrukcji procesu cywilnego. Jeden z jej elementów to zwiększanie liczby i zakresu postępowań odrębnych. Ich status oddziałuje także na zasadę sędziowskiego kierownictwa postępowaniem. Wynika to z faktu traktowania dywersyfikacji praw i obowiązków sądu jako niezbędnej części składowej wielu postępowań odrębnych. Ta okoliczność powoduje z kolei nieracjonalną fragmentaryzację uprawnień i obowiązków sędziego. Nie zapewnia ona lepszej adaptacji prawa do dynamiki i różnorodności jego otoczenia, lecz przynosi odwrotne do zamierzonych skutki. Także wiele innych doświadczeń praktyki sądowej przemawia za zmianą paradygmatu odpowiedzialnego za metody regulowania aktywności sędziego w procesie. Bez szkody dla gwarancji procesowych, a z pożytkiem dla funkcjonalności postępowania w każdej sprawie, szczegółową treść wielu norm obecnego kodeksu postępowania cywilnego może zastąpić grupą norm o uniwersalnych właściwościach. Jednym z argumentów na poparcie tego

postulatu jest przegląd praw i obowiązków sędziego w postępowaniach odrębnych, przeprowadzony z perspektywy roli przypisanej do zasady sędziowskiego kierownictwa postępowaniem cywilnym.

Słowa kluczowe: postępowania odrębne; metody regulacji aktywności sędziego w procesie; sprawność postępowania sądowego.

Summary

Anna Machnikowska

“Do not Multiply Entities beyond the Need”. On the Power of the Judge on the Example of Separate Proceedings

The faulty definition in the political and social consciousness of the category under the name of “efficiency of court proceedings” and the weak constitutional position of the judiciary has become, inter alia, a trap for the direction of the evolution of the structure of Polish civil proceedings. The solution, which, according to the reformers, is supposed to provide the procedural law with a quick response to changes in the needs of justice system stakeholders, became frequent amendments of the regulations and their increasingly casuistic wording. The legislator identified modernization with a continuous, normative expansion of the construction of the civil process. One of its elements is the increase in the number and scope of separate proceedings. Their status also affects the principle of judicial management of proceedings. This is due to the fact of treating the diversification of the courts’ rights and obligations as a necessary component of many separate proceedings. This circumstance, in turn, results in an unreasonable fragmentation of the judge’s powers and duties. It does not ensure a better adaptation of the law to the dynamics and diversity of its environment but is counterproductive. Also, many other experiences of judicial practice speak in favor of a paradigm shift responsible for the methods of regulating the judge’s activity in the process. Without detriment to procedural guarantees and to the benefit of the functionality of the proceedings in each case, the detailed content of many norms of the current Code of Civil Procedure can be replaced by a group of standards with universal properties. One of the arguments in support of this postulate is a review of the rights and obligations of the judge in separate proceedings, carried out from the perspective of the role assigned to the principle of judicial management of civil proceedings.

Keywords: separate proceedings; methods of regulating the judge’s activity in the process; efficiency of court proceedings.